

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Факультет педагогіки та психології
Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

Тетяна Довга, Олена Нікітіна

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У
ФОРМУВАННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Навчальний посібник

Кіровоград – 2014

УДК 37.01
ББК 74.202.21

К 63

Рецензенти:

Комар О. А. – доктор педагогічних наук професор, завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Голодюк Л. С. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методики середньої освіти Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

Рекомендовано
науково-методичною радою Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
(протокол № 5. від 26 лютого 2014)

К 63 Компетентнісний підхід у формуванні навчальної діяльності молодших школярів : навчальний посібник // Т. Я. Довга, О. О. Нікітіна – Кіровоград : ПП «Ексклюзив-Систем», 2014. – 104 с.

Посібник містить навчально-дидактичні матеріали з курсу «Компетентнісний підхід у формуванні навчальної діяльності молодших школярів» (для освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст»): програму навчального предмета (за вимогами кредитно-модульної системи); розробки лекційних та практичних занять із викладом основних теоретичних положень; термінологічний словник основних понять, додатки.

Адресований студентам спеціальності «Початкова освіта», викладачам педагогіки та вчителям початкової школи.

©Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2014
©Довга Т. Я., Нікітіна О. О.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
Програма навчального курсу (за вимогами кредитно-модульної системи).....	
Розробки лекційних занять.....	
Розробки практичних занять.....	
Термінологічний словник.....	
Додатки.....	

ВСТУП

Сучасне суспільство ставить нові цілі перед загальною середньою освітою, а саме: формуванням особистості, яка здатна швидко адаптуватися до нових вимог, адекватно реагувати на нові виклики, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, навчатися упродовж життя, компетентно застосовувати здобуті знання, розвиватися, самовдосконалюватися й мати високий творчий потенціал.

Модернізація початкової ланки освіти зумовила реалізацію компетентнісного підходу до змісту освіти в початковій школі. Успішність вирішення освітніх завдань на засадах компетентнісного підходу прямо залежить від професійної компетентності самого вчителя. Те, наскільки педагог орієнтується в теоретичному матеріалі з означеної проблеми, наскільки активно застосовує в практиці навчання своїх вихованців новітні технології, сам прагне до самовдосконалення та підвищення своєї професійної компетентності, залежить результативність цілеспрямованої роботи з формування компетентного випускника початкової школи.

Курс «Компетентнісний підхід у формуванні навчальної діяльності молодших школярів» покликаний ознайомити студентів з теоретичними основами формування навчальної діяльності молодших школярів в умовах компетентнісного підходу до змісту початкової освіти; зорієнтувати майбутніх вчителів на цілеспрямовану й організовану роботу з формування ключових компетентностей учнів; поглибити їх знання з проблеми формування загальнонавчальних умінь і навичок молодших школярів; озброїти методами й прийомами формування структурних компонентів навчальної діяльності.

Посібник складається з: навчальної програми курсу (за вимогами кредитно-модульної системи), розробок лекційних та практичних

занять, теоретичних відомостей та практичних завдань, списку рекомендованої літератури, термінологічного словника та додатків.

Запропоновані теоретичні відомості та практичні завдання націлені на підготовку майбутніх учителів до роботи з формування в молодших школярів уміння вчитися. Наявність значної кількості педагогічних термінів і визначень, які потребують ґрунтовного розуміння й усвідомлення, зумовили укладення термінологічного словника, що дозволить систематизувати знання студентів із зазначеної проблеми.

Оскільки загальнонавчальні вміння й навички складають операційний компонент повноцінної навчальної діяльності та формуються переважно в початковій школі, вважаємо за необхідне наголосити на значимості цих умінь, звернути увагу майбутніх учителів на їх особливості та вказати шляхи ефективного формування в учнів початкових класів.

Особливу увагу в посібнику приділено формуванню ключової компетентності «вміння самостійно вчитися», яка, на нашу думку, є основним показником повноцінної навчальної діяльності молодших школярів. Сформованість даної компетентності забезпечує соціалізацію особистості школяра, розвиток у нього здатності до самоосвіти та саморозвитку впродовж життя.

Програма навчального курсу

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У
ФОРМУВАННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

(за вимогами кредитно-модульної системи)

**СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ
«КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У
ФОРМУВАННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ»**

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, Спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2,5	Галузь знань 0101 Педагогічна освіта	Нормативна	
Модулів – 1	Спеціальність: 7.01010201 Початкова освіта	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		6-й	6-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		12-й	12-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи – 7	Освітньо-кваліфікаційний рівень: Спеціаліст	10 год.	10 год.
		Практичні	
		10 год.	10 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		70 год.	70 год.
		Індивідуальні завдання:	
-			
Вид контролю: <i>залік</i>			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить: 22,3% – аудиторні заняття та 77,7% – самостійна робота студентів.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

2.1. Мета викладання дисципліни: сприяти розумінню студентами процесу модернізації початкової освіти, усвідомленню ними сутності компетентнісного підходу в освіті; ознайомити з особливостями формування ключової компетентності «вміння вчитись» в початковій школі, підготувати до формування повноцінної навчальної діяльності молодших школярів в умовах оновленого змісту початкової освіти.

2.2. Завдання вивчення дисципліни:

2.2.1. Теоретичні завдання:

2.2.1.1. Ознайомити студентів з поняттями: «компетентнісний підхід в освіті», «ключові та предметні компетентності», «модернізація змісту освіти» та їх відображенням у нормативних документах змісту початкової освіти.

2.2.1.2. Розкрити теоретичні засади формування навчальної діяльності та ключової компетентності «вміння вчитись» у молодших школярів.

2.2.1.3. Запропонувати шляхи й методи формування повноцінної навчальної діяльності учнів початкової школи в умовах компетентнісного підходу до навчання.

2.2.2. Практичні завдання:

2.2.2.1. Вчити студентів аналізувати нормативні документи змісту освіти, науково-методичну літературу та передовий педагогічний досвід з зазначеної проблеми.

2.2.2.2. Формувати вміння й навички раціональної організації навчальної діяльності учнів початкової школи на уроках та в позаурочний час.

2.2.2.3. Націлювати студентів на оволодіння ефективними методами і прийомами формування навчальної діяльності та вміння вчитись у молодших школярів.

2.2.2.4. Сприяти проявам творчого підходу до організації роботи вчителя початкових класів з метою формування в учнів повноцінної навчальної діяльності та ключової компетентності «вміння вчитись».

2.3. Перелік дисциплін, засвоєння яких необхідне студентам для вивчення курсу: основи педагогіки та дидактика, історія педагогіки, загальна та вікова психологія, фахові методики в початковій школі, інноваційні технології навчання та виховання в початковій школі.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати: сутність компетентнісного підходу в сучасній освіті та поняття модернізації змісту освіти; перелік ключових компетентностей та їх характеристику; сутність ключової компетентності вміння вчитися; сутність та різновиди загальнонавчальних умінь і навичок; шляхи роботи вчителя з формування вміння вчитися; методи і прийоми формування повноцінної навчальної діяльності в учнів початкової школи;

вміти: орієнтуватися в сучасних підходах до змісту освіти; аналізувати наукові позиції зарубіжних та українських педагогів з даної проблеми; застосовувати на практиці ефективні методи і прийоми формування ключової компетентності вміння вчитися, загальнонавчальних умінь і навичок та повноцінної навчальної діяльності учнів в умовах початкової ланки освіти.

3. Програма навчальної дисципліни Змістовий модуль 1.

Тема 1. Сутність і структура навчальної діяльності молодших школярів.

Тема 2. Загальнонавчальні уміння і навички як операційний компонент навчальної діяльності молодших школярів.

Тема 3. Різноманітні підходи до формування навчальної діяльності учнів початкової школи.

Змістовий модуль 2.

Тема 1. Компетентнісний підхід до формування навчальної діяльності молодших школярів.

Тема 2. Реалізація компетентнісного підходу до формування навчальної діяльності.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	У тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1.												
Тема 1. Сутність і структура навчальної діяльності молодших школярів	20	2	2			16	20	2	2			16
Тема 2. Загальнонавчальні уміння і навички як операційний компонент навчальної діяльності молодших школярів	28	2	2			24	28	2	2			24
Тема 3. Різноманітні підходи до формування навчальної діяльності учнів початкової школи	14	2	2			10	14	2	2			10
Разом за змістовим модулем 1	62	6	6			50	62	6	6			50
Змістовий модуль 2.												
Тема 1. Компетентнісний підхід до формування навчальної діяльності молодших школярів	14	2	2			10	14	2	2			10
Тема 2. Реалізація компетентнісного підходу до формування навчальної діяльності	14	2	2			10	14	2	2			10
Разом за змістовим модулем 2	28	4	4			20	28	4	4			20
<i>Усього годин за курс</i>	90	10	10			70	90	10	10			70

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	К-ть Годин
-------	------------	------------

1	Не передбачено	-
---	----------------	---

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	К-ть годин
1	Сутність і структура навчальної діяльності молодших школярів	2
2	Загальнонавчальні уміння і навички як операційний компонент навчальної діяльності молодших школярів	2
3	Різноманітні підходи до формування навчальної діяльності учнів початкової школи	2
4	Компетентнісний підхід до формування навчальної діяльності молодших школярів	2
5	Реалізація компетентнісного підходу до формування навчальної діяльності	2

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	К-ть Годин
1	Не передбачено	-

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	К-ть годин
1.	Відбиття в державному стандарті ПЗО уміння учнів самостійно вчитися	4
2.	Роль навчальних програм та підручників для початкової школи у формуванні повноцінної навчальної діяльності	2
3.	Декларація прав дитини та провідні документи в галузі отримання освіти	2
4.	Міжнародний досвід вирішення проблеми формування уміння вчитися	2
5.	Ключові компетентності як основа компетентнісного підходу	2
6.	Предметні компетентності в змісті початкової освіти	4

7.	Уміння вчитися як результат сформованої повноцінної навчальної діяльності	4
8.	Самоосвітня компетентність учнів. Розвиток у школярів умінь і навичок самоосвіти	4
9.	Домашні завдання як засіб формування вміння вчитися	6
10.	Інформаційно-комунікативна компетентність як джерело подальшої самоосвіти впродовж життя	2
11.	Значення здоров'язбережувальної компетентності для продуктивної організації навчальної діяльності учнів	2
12.	Місце навчально-організаційних умінь і навичок в структурі здоров'язбережувальної компетентності	2
13.	Значення загальнонавчальних умінь і навичок для формування повноцінної навчальної діяльності молодших школярів	6
14.	Загальнопізнавальні уміння та навички як ядро ключової компетентності уміння вчитися	4
15.	Прийоми формування контрольних та рефлексивних умінь в молодших школярів	4
16.	Сучасні прийоми формування повноцінної навчальної діяльності	4
17.	Інноваційні технології та інтерактивні методи у формуванні навчальної діяльності молодших школярів	4
18.	Формування навчально-дослідницьких умінь в учнів початкових класів	4
19.	Проектна діяльність молодших школярів як різновид навчально-дослідницької діяльності	4
20.	Співпраця вчителя та учнів у навчальному процесі початкової школи	4
Разом		70

9. Індивідуальні завдання Не передбачено

10. Форми й методи навчання

Основні *форми* навчального процесу під час вивчення спецкурсу «Компетентнісний підхід у формуванні навчальної діяльності молодших школярів»:

- навчальні заняття;
- самостійна робота студентів;
- робота в науковій бібліотеці КДПУ ім. В. Винниченка та мережі Інтернет;

- контрольні заходи.

Види навчальної роботи студентів:

- інтерактивна лекція;
- робота з структурно-логічними схемами;
- практичне заняття;
- консультація;
- залік.

У процесі вивчення спецкурсу «Компетентнісний підхід у формуванні навчальної діяльності молодших школярів» застосовуються такі *методи* навчання:

За джерелом знань: словесні – розповідь, пояснення, бесіда, лекція, дискусія; наочні – демонстрація, ілюстрація; практичні – вправи, проблемні ситуації і завдання, самостійна робота, ситуативні ігри, тренінги.

За основними етапами навчального процесу: формування знань; формування вмінь і навичок; застосування знань; узагальнення; закріплення; перевірки знань, умінь і навичок.

За способом логіко-мисленнєвої діяльності: аналітико-синтетичний, індуктивний; дедуктивний, метод висунення гіпотез.

За рівнем пізнавальної самостійності: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, частково-пошуковий; дослідницький.

За системним підходом: стимулювання та мотивації учіння; контролю та самоконтролю в навчанні.

11. Методи контролю

Оцінювання якості знань студентів, в умовах організації навчального процесу за кредитно-модульною системою здійснюється шляхом поточного, модульного, підсумкового (семестрового) контролю

за 100-бальною шкалою оцінювання, за шкалою ECTS та національною шкалою оцінювання.

11.1. Поточний контроль

Поточний контроль – це оцінювання навчальних досягнень студента (рівень теоретичних знань та практичні навички з тем, включених до змістових модулів) під час проведення аудиторних занять, організації самостійної роботи, на консультаціях (під час відпрацювання пропущених занять чи за бажання підвищити попереднє оцінювання) та активності студента на занятті.

Поточний контроль реалізується у формі опитування лекційного матеріалу, виступів на практичних заняттях, експрес-контролю, контролю засвоєння навчального матеріалу, запланованого на самостійне опрацювання студентом тощо.

Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю:

- виступ з основного питання;
- усна доповідь;
- доповнення, запитання до того, хто відповідає;
- участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття.
- аналіз джерельної та монографічної літератури;
- письмові завдання (контрольні, творчі роботи, реферати тощо);
- самостійне опрацювання тем;
- підготовка тез, конспектів навчальних або наукових текстів;
- систематичність роботи на семінарських заняттях, активність під час обговорення питань.

Критеріями оцінки є:

1. *Усні відповіді*: повнота розкриття питання; логіка викладання, культура мови; емоційність та переконаність; використання основної та додаткової літератури; аналітичні міркування, уміння робити порівняння, висновки; уміння порівнювати, аналізувати наводити власні приклади тощо.

2. *Виконання письмових завдань*: повнота розкриття питання; цілісність, системність, логічність, уміння формулювати висновки; акуратність оформлення письмової роботи.

Максимальний бал з питань *практичного заняття* – 5 балів:

5 балів: Знання студента є глибокими, міцними, узагальненими, системними; студент вміє застосовувати знання творчо, його відповідь характеризує вміння самостійно оцінювати різноманітні педагогічні ситуації, явища, концепції та теорії, виявляти і відстоювати особисту позицію; вдало ілюструє теоретичні педагогічні положення.

4 бали: Студент знає найсуттєвіші істотні ознаки педагогічних понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, вміє робити висновки, виправляти допущені помилки; відповідь повна, правильна, хоча їй бракує власних суджень; студент допускає незначні помилки.

3 бали: Студент відтворює основний навчальний матеріал, здатний розв'язувати завдання за зразком. Відповідь його правильна, але недостатньо осмислена, не завжди ілюструється прикладом із педагогічної літератури та практичної роботи.

2 бали: Відповідь студента при відтворенні матеріалу елементарна, фрагментарна, зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення.

1 бал: Отримує студент який присутній на практичному занятті, але не приймав активної участі у вирішенні навчальних завдань.

Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях, матиме за відповідний поточний контроль **0 балів**.

Максимальний бал за виступ з питання *що виносяться на самостійне опрацювання* – **5 балів**:

5 балів – студент повністю опрацював навчальний матеріал, що винесено на самостійне опрацювання, засвоїв теоретичний матеріал, визначений програмою, логічно і послідовно викладає його, пов'язує з вивченим раніше, наводить приклади і коментує їх. Обов'язковим є знайомство з додатковою літературою, опрацювання її і використання при висвітленні питання. Студент робить висновки, висловлює гіпотези, дискутує. Вільно оперує науковою термінологією.

4 бали – одержує студент, який повністю опрацював питання, які виносяться на самостійне опрацювання, засвоїв теоретичний матеріал, вільно викладає його, ілюструє прикладами. Обов'язкова додаткова література опрацьована, хоч не завжди використовується при відповіді. Є незначні проблеми з усвідомленням певних теоретичних понять. Не завжди дотримується логіки викладу власних думок.

3 бали – ставиться студенту, який, виконав завдання самостійної роботи, засвоїв матеріал на рівні переказування, досить повно відтворює вивчене, хоч не завжди логічно і послідовно, виникають труднощі при необхідності навести приклад. Опрацьована обов'язкова література і зроблено конспект визначеної додаткової, але у відповіді посилок або немає, або вони невправні. Знає більшість термінів, розуміє поняття.

2 бали – студент відповідає «здогадуючись», невпевнено і тільки на одиничні питання, потребує постійної підказки. З самостійної роботи виконано деякі завдання, але коментар до них не завжди переконливий. Конспектування неякісне.

1 бал. – студент опрацював лише окремі, одиничні питання, які винесені на самостійне вивчення.

Максимальний бал за виконання *письмового завдання* до практичного заняття – **5 балів**:

За рішенням кафедри студентам, які брали участь у науково-дослідній роботі – роботі конференцій, студентських наукових гуртків та проблемних груп, підготовці публікацій, були учасниками олімпіад, конкурсів тощо можуть нараховуватися додаткові бали: **до 5 балів**.

Студент, який не з'являвся на заняття (з поважних причин, підтверджених документально), а отже, не мав *поточних оцінок*, має право повторно пройти поточний контроль під час консультацій. На консультаціях студент може відпрацювати пропущені семінарські заняття, захистити реферати, а також ліквідувати заборгованості з інших видів навчальної роботи.

11.2. Модульний контроль

Модульний контроль проводиться на останньому занятті модуля. Тривалість виконання модульних контрольних завдань не повинна перевищувати двох академічних годин.

Форми проведення модульних контролів під час вивчення *спецкурсу «Компетентнісний підхід у формуванні навчальної діяльності молодших школярів»*:

- комплексна письмова модульна контрольна робота.

До модульних контрольних робіт допускаються всі студенти незалежно від результатів поточного контролю.

Дві МКР у формі трирівневих завдань передбачено за результатами вивчення тем модуля 1 і модуля 2. Для проведення модульного контролю розроблено модульні контрольні завдання двох варіантів. Варіанти завдань для модульного контролю є рівнозначні за трудомісткістю.

За виконання завдань модульного контролю студент отримує **контрольну модульну оцінку** (кількість балів), яка враховується в процесі розрахунків модульної оцінки: максимальна кількість балів – **15**;

У процесі виконання контрольних завдань студент може користуватися лише тими допоміжними матеріалами, які визначені викладачем. Студентові забороняється в будь-якій формі обмінюватися інформацією з іншими студентами та користуватися матеріалами, крім дозволених. За умови порушення студентом установлених правил виконання модульного контролю викладач позбавляє можливості продовжувати виконання контрольних завдань, не перевіряє роботу, робить на ній відповідний запис і оцінює нулем балів. Результати контрольного заходу студента, який не з'явився на нього, також оцінюються нулем балів незалежно від причини.

Результати перевірки МКР доводяться до відома студентів не пізніше ніж через два робочі дні після їх виконання.

Перескладання МКР допускається в терміни, визначені викладачем, під час поточних консультацій.

Студент, який не з'явився на модульний контроль (незалежно від причини), має право один раз повторно пройти модульний контроль у визначені викладачем терміни під час поточних консультацій.

Підсумкова кількість балів за **модуль** (модульна оцінка) визначається за вибором викладача як:

- сума балів за усіма поточними формами контролю, передбаченими робочою навчальною програмою дисципліни (поточна модульна оцінка = модульна оцінка);

- сума балів за всіма формами контролю плюс оцінка підсумкової модульної контрольної роботи (тестів) (поточна модульна оцінка + контрольна модульна оцінка = модульна оцінка).

11.3. Підсумковий (семестровий) контроль

З спецкурсу «Компетентнісний підхід у формуванні навчальної діяльності молодших школярів» передбачена така форма семестрового контролю, як *залік*, який проводиться у кінці семестру.

Першим етапом семестрового контролю є визначення підсумкової семестрової модульної оцінки як суми підсумкових модульних оцінок, отриманих за результатами засвоєння всіх модулів.

Підсумкова кількість балів з дисципліни (*максимум 100 балів*) визначається як сума балів поточного, модульного контролю та відповідає підсумковій семестровій модульній оцінці. Залік виставляється за результатами роботи студента впродовж усього семестру.

Усім студентам, які повністю виконали навчальний план і позитивно атестовані з цієї дисципліни за КМСОНП (набрали не менше 60 % від 100 балів), сумарний результат семестрового контролю в балах та дворівневою шкалою «зараховано», «не зараховано», за шкалою ECTS заноситься у Відомість обліку успішності (форма № Н-5.03), Індивідуальний навчальний план студента (форма № Н-2.02), Залікову книжку студента (форма № Н-2.03). Заповнена та оформлена відомість обліку успішності повертається у деканат у визначений термін особисто викладачем.

У випадку отримання менше 60 балів (FX в ECTS) за результатами семестрового контролю, студент обов'язково здійснює перескладання для ліквідації академзаборгованості.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Змістовий модуль 1			МКР 1	М 1	Змістовий модуль 2		МКР 2	М2	Сума
Т 1	Т 2	Т 3	15	60	Т 1	Т 2	15	40	100
15	15	15			15	10			

T1, T2 , T3– теми змістових модулів; МКР – модульна контрольна робота.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	Відмінно	

82-89	B	добре	зараховано
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

1. Навчально-методичний комплекс з спецкурсу «Компетентнісний підхід у формуванні навчальної діяльності молодших школярів».
2. Тексти лекцій (в електронному варіанті).
3. Навчально-методичні посібники.
4. Педагогічна періодика.
5. Електронні ресурси.

14. Рекомендована література

Базова

1. Бабанский Ю. К. Рациональная организация учебной деятельности / Ю. К. Бабанский – М.: Знание, 1981. – 95 с.
2. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред. В. Г. Кременя. – К., 2009. – 185 с.
3. Воровщиков С. Г. и др. Еще раз о развитии логического мышления учащихся начальной школы / С. Г. Воровщиков, Е. В. Орлова, Г. П. Каюда, Н. В. Гладик и др. – М.: «5 за знания», 2008. – 352 с.
4. Голодюк Л. Методичний аспект рівневої організації навчальної діяльності учнів: [Ткаченко Іван, Сухомлинський Василь, Хмура Олександр] / Л. Голодюк // Педагогічний вісник. – 2009. – № 1 – 2. – С. 70 – 74.
5. Голодюк Л. С. Організація дослідно-експериментальної роботи в школі / Л. С. Голодюк // Управління школою. – 2013. – № 10 – 12. – С. 44 – 51.
6. Гончаров В. С. Типы мышления и учебная деятельность / В. С. Гончаров. – Свердловск: СГПИ, 1988 – 72 с.
7. Давыдов В. В. Развитие психики школьников в процессе учебной деятельности: Сб. научн. тр. / АПН СССР, НИИ общ.пед. и псих. – М.: АПН СССР, 1983. – 154 с.
8. Державний стандарт початкової загальної освіти / [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.mon.gov.ua>.
9. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 325 с.
10. Дідик О. В. Компетентнісно-орієнтоване навчання у процесі формування творчої особистості молодшого школяра / О. В. Дідик. – Харків: Основа, 2010. – 144 с.
11. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-

укладач Н. П. Наволокова. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 176 с.

12. Єрмаков І. Г. Проектне бачення компетентнісноспрямованої 12-річної середньої школи: Практико-зорієнтований посібник / І. Г. Єрмаков, Д. О. Пузіков – К., 2005. – 108 с.

13. Іванчук М. Г. Інтегрований підхід у навчанні і вихованні молодших школярів / М. Г. Іванчук // Початкова школа. – 2004. – № 9. – С. 1 – 4.

14. Кабанова-Меллер Е. Н. Учебная деятельность и развивающее обучение / Е. Н. Кабанова-Меллер. – М.: Знание, 1981. – 96 с.

15. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли: пособие для учителя / [А. Г. Асмолов, Г. В. Бурменская, И. А. Володарская и др.]; под ред. А. Г. Асмолова. – М.: Просвещение, 2008. – 151 с.

16. Калашникова Н. Г. Формирование у младших школьников общего умения решать задачи: схемы анализа, рекомендации, фрагменты уроков / Н. Г. Калашникова, Т. Г. Блинова. – Волгоград: Учитель, 2012. – 158 с.

17. Кларін М. В. Інновації світової педагогіки / М. В. Кларін. – М. – Рига: Педагогічний центр «Експеримент», 1998. – с. 180.

18. Кодлюк Я. Аналіз розвивальної функції підручників для початкової школи / Я. Кодлюк // Початкова школа. – 2006. – № 4. – С. 43 – 46.

19. Кодлюк Я. Суб'єктність молодшого школяра в навчальній діяльності / Я. Кодлюк // Початкова школа. – 2013. – № 1. – С. 6 – 9.

20. Кодлюк Я. П. Дидактика початкової школи: практичний курс: навч.-метод. посіб. / Я. П. Кодлюк; Терноп. нац. пед. ун-тім. Володимира Гнатюка, Ін-т педагогіки і психології. – Т.: Астон, 2013. – 159 с.

21. Кодлюк Я. П. Робота з підручником на уроках у початковій школі: Посібник для вчителя початкової школи / Я. П. Кодлюк, О. Я. Янченко / За ред. О. Я. Савченко. – К.: Наш час, 2009. – 104 с.

22. Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення в початковій

освіті / Я. П. Кодлюк / Підручник для магістрантів та студентів педагогічних факультетів. – К.: Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2006. – 368 с.

23. Комар О. А. Оволодіння студентами нових технологій навчання молодших школярів (інтеграція змісту навчання) [Електронний ресурс]: <http://www.nbu.gov.ua>.

24. Компетентнісна освіта – від теорії до практики / Н. М. Бібік, І. Г. Єрмаков, О. В. Овчарук та ін. – К.: Плеяди, 2005. – 120 с.

25. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 112 с.

26. Левченко Т. І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах / Монографія / Левченко Т. І. – 1-е видання, – м. Вінниця: «Нова Книга», 2002. – 512 с.

27. Лозова В. Стратегічні питання сучасної дидактики / В. Лозова // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні. – Ч. 1. – Харків: ОВС, 2002. – С. 96 – 97.

28. Марецька Н. Компетенція чи компетентність: що ми формуємо у молодших школярів / Н. Марецька // Початкова школа. – 2007. – № 9. – С. 51 – 54.

29. Маркова А. К. Формирование интереса к учению у школьников / А. К. Маркова. – М.: Педагогика, 1986. – 192 с.

30. Масюк О. М. Роль вчителя у формуванні критичної самооцінки школяра у процесі становлення його позиції як суб’єкта навчальної діяльності / О. М. Масюк / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>

31. Менчинская Н. А. Проблемы учения и развития / Н. А. Менчинская // Проблемы общей, возрастной и педагогической психологии. – М., 1978. – С. 253 – 268.

32. Мірошник С. І. Інновації в системі середньої загальної освіти: теоретичний аспект / С. І. Мірошник / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://innovosvita.com.ua>

33. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1 – 4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2011. – 392 с.

34. Науково-педагогічний проект «Росток». Нормативні документи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rostok.ucoz.ua>

35. Педагогическое наследие (текст) Я. А. Коменский, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И. Песталоцци. / Сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. – М.: Педагогика, 1987. – 412 с.

36. Перемчук Л. Використання інноваційних технологій на уроках української мови та літератури / Л. Перемчук // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 6. – С. 32 – 35.

37. Петерсон Л. Г. Что значит «уметь учиться» / Л. Г. Петерсон, М. А. Кубышева, С. Е. Мазурина, И. В. Зайцева. – М.: АПК и ППРО, УМЦ Ц «Школа 2000...», 2008. – 80 с.

38. Петруненко Л. Ключові та предметні компетентності молодших школярів / Л. Петруненко // Початкова освіта. – 2011. – № 24. – С. 3 – 4.

39. Припихайло Л. Нововведення в початковій школі / Л. Припихайло / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://osvita.ua>

40. Программа развития общеучебных умений и навыков школьников // Народное образование. – 1982. – № 10. – С. 106 – 111.

41. Развивающее обучение в начальной школе: специфика учебной деятельности, проекты уроков / авт.-сост. Г. В. Шакина. – Волгоград: Учитель, 2009. – 147 с.

42. Ременко Т. З. Формирование у учащихся общеучебных умений и навыков: условия успеха / Реализация школьной реформы: поиски и проблемы / Сост. О. Е. Лебедев. – Кишинев: Лумина, 1989. – 135 с.

43. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2002. – 720 с.

44. Савченко О. Я. Уміння вчитись як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. Ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 33 – 44.

45. Савченко О. Я. Барвистий клубок: Дивись, міркуй, відповідай: Навчання і розваги / О. Я. Савченко. – К.: Бліц, 1995. – 112 с.

46. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти / О. Я. Савченко / Навч.-метод. посібник. – К.: СПД "Цудзинович Т. І.". – 2007. – 204 с.

47. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти / О. Я. Савченко / Підруч. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.

48. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручн. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.

49. Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти / О. Я. Савченко // Рідна школа. – 2011. – № 8/9. – С. 4 – 8.

50. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації змісту початкової освіти / О. Я. Савченко // Наука і освіта. Серія: Педагогіка. – 2011. – № 4. – С. 13 – 17.

51. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності: Навчальний посібник для молодших школярів / О. Я. Савченко; Міжнародний фонд «Відродження»; Програма «Трансформація гуманітарної освіти в Україні». – К.: Освіта, 1995. – 159 с.

52. Савченко О. Я. Умій вчитися: Навчальний посібник для молодших школярів / О. Я. Савченко; Міжнародний фонд «Відродження»; Програма «Трансформація гуманітарної освіти в Україні». – К.: Освіта, 1996. – 192 с.

53. Савченко О. Я. Урок у початкових класах / О. Я. Савченко / Навч.-метод. посібник. – К.: Освіта, 1993. – 224 с.

54. Формирование младшего школьника как субъекта учебной деятельности: Межвуз. сб. научн. тр. / Ленинград. гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена / Л. А. Матвеева. – Л.: ЛГПИ, 1990. – 145 с.

55. Формирование учебной деятельности школьников / В. В. Давыдов, А. К. Маркова, И. Ломпшер. – М.: Педагогика, 1982. – 216 с. С. 6 – 11].

56. Химинець В. Інновації в початковій школі / В. Химинець, М. Кірик. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 312 с.

57. Цукерман Г. А. Зачем детям учиться вместе? / Г. А. Цукерман – М.: Знание, 1985. – 80 с.

58. Цукерман Г. А. Условия развития рефлексии у шестилеток / Г. А. Цукерман // Вопросы психологии. – № 2. – 1989. – С. 39 – 45.

59. Чернецька Т. І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання: навч. посіб. / Т. І. Чернецька. – К. : Праймдрук, 2011. – 351 с.

60. [Чернецька Т.](#) Таблиці-матриці як дійовий засіб моделювання навчально-дослідницької діяльності молодших школярів / Т. Чернецька // Початкова школа. – 2013. – № 6. – С. 28 – 33.

61. Чутко Н. Я. Формирование учебной деятельности в начальной школе: кн. для учителя / Н. Я. Чутко. – М.: Просвещение, 2007. – 96 с.

62. Эльконин Д. Б. К проблеме периодизации психологического развития в детском возрасте / Д. Б. Эльконин // Вопр. психол. – 1971. – № 4. – С. 6 – 20.

Допоміжна

1. «Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі». Інструктивно-методичні рекомендації / Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України від 26.07.2010 р. № 1.4/18-3082.

2. Бардин К. В. Как научить детей учиться. Учебная деятельность, ее формирование и возможные нарушения. (Родителям о детях) / К. В. Бардин. – Мн.: «Нар. асвета», 1973. – 144 с.

3. Демидова Т. Е. Подготовка будущих учителей к формированию обобщенных умений у младших школьников / Т. Е. Демидова // Педагогика. – 2004. – № 8. – С 57 – 63.

4. Играем вместе с детьми: развитие игровой деятельности у детей. Программа по обучению, воспитанию и развитию детей дошкольного возраста / Под ред. С. А. Лебедевой. – М.: ИЛЕКСА, 2009. – 165 с.

5. Исследовательская деятельность младших школьников: программа, занятия, работы учащихся / авт.-сост. Е. В. Кривобок, О. Ю. Саранюк. – Волгоград: Учитель, 2011. – 138 с.

6. Кабанова-Меллер Е. Н. В помощь учителю. Приемы учебной работы и овладение ими (в условиях развивающего обучения) / Кабанова-Меллер Е. Н. / [Электронный ресурс]: <http://www.voppsy.ru>

7. Как научить ребенка учиться: беседы с родителями, советы школьного психолога / Н. С. Мозговая, М. В. Головач и др. – Волгоград: Учитель. – 2007. – 98 с.

8. Клепко С. Модернізаційні процеси в сучасній освіті / С. Клепко. – К.: Шкільний світ, 2008. – 118 с.

9. Методичний порадник. Розвиваємо в учнів самоосвітню компетентність // Початкова освіта. – 2012. – № 28 (652). – С. 3 – 31.

10. Модель компетентного випускника: з досвіду д-ті загальноосв. навчальних закладів Луганської обл. – Луганськ, 2009. – 287 с.

11. Модернізація освіти України у контексті Євроінтеграційних процесів: історико-педагогічний аспект: (монографія) / О. А. Дубасенюк та ін. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 295 с.

12. Модернізація освіти: пошуки, проблеми, перспективи: матеріали міжнародн. науково-практ. конферен. 22 – 25 травня / Ін-т педагогіки АПН Укр., Київ; Переяслав-Хмельницький, 2006. – 319 с.

13. Монтессори М. Самовоспитание и самообучение в начальной школе / М. Монтессори. – К., 1995. – 108 с.

14. Новікова Т. Розвивальне навчання та формування ключових компетентностей учнів / Т. Новікова // Початкова освіта. – 2008. – № 41. – С. 9 – 11.

15. Паламарчук В. Ф. Першооснови педагогічної інноватики / В. Ф. Паламарчук. – Т. 2. – К.: Освіта України, 2005. – 504 с.

16. Проектная деятельность старших дошкольников / сост. В. Н. Журавлева. – Волгоград: Учитель, 2011. – 202 с.

17. Романчук Р. О. Методичне забезпечення компетентнісного підходу до реалізації змісту середньої освіти / Р. О. Романчук. – Запоріжжя: ЛПС, 2008. – 161 с.

18. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. / Вибрані твори в 5-ти томах / В. О. Сухомлинський. – Т. 4. – К.: Радянська школа, 1977. – с. 407 – 412.

15. Інформаційні ресурси

www.nbuv.gov.ua/	Національна бібліотека України ім. І. І. Вернадського
www.dnpb.gov.ua/	Національна академія педагогічних наук України Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського
http://library.kr.ua/	Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека імені Д. І. Чижевського
www.osvita.ua/	Довідкова інформація, статті провідних фахівців в галузі освіти
www.mon.gov.ua/	Міністерство освіти і науки України

	Офіційний веб-сайт
www.uk.wikipedia.org/	Україномовна версія он-лайн енциклопедія «Вікіпедія»

Автори програми

Довга Т. Я.

Нікітіна О. О.

Лекція № 1
Сутність і структура навчальної діяльності
молодших школярів

План:

1. Проблема формування навчальної діяльності учнів початкових класів (історичний аспект).
2. Навчальна діяльність як провідна для молодшого школяра.
3. Сутність і структурні компоненти навчальної діяльності.
4. Молодший школяр як суб'єкт навчальної діяльності.

Основні теоретичні відомості

**1. Проблема формування навчальної діяльності учнів
початкових класів (історичний аспект)**

Результати тривалих психологічних досліджень впродовж ХХ ст. були спрямовані на встановлення взаємозв'язку між навчанням і розвитком та стали підґрунтям для створення концепції навчальної діяльності. В історичному розвитку проблеми формування навчальної діяльності можна виділити такі етапи:

Етап (30 – 40-і роки ХХ ст.) У першій половині ХХ ст. радянські психологи А. Запорожець, О. Леонтьєв, П. Гальперін, Г. Костюк та ін., експериментально досліджували *проблему розвивального навчання*. Згідно культурно-історичної теорії, навчання повинне вести за собою розвиток дитини. Зв'язок навчання й розвитку виражений поняттям «зона найближчого розвитку», запровадженим у науку Л. Виготським (1931 – 1934). Водночас, С. Л. Рубінштейн та О. М. Леонтьєв розробляють *теорію діяльності*, згідно якої особистість розвивається не в межах задоволення потреб людини, а у творчості, яка

не знає меж. Характерною рисою будь якої свідомої діяльності людини є її спрямованість на досягнення певних цілей.

II етап (40 – 50-і рр. XX ст.) Інтенсивні дослідження вітчизняних психологів (Д. Б. Ельконін, Л. В. Занков, В. В. Давидов та ін.) сприяли подальшій розробці проблеми співвідношення навчання і розвитку з метою виявлення умов, за яких навчання стає розвиваючим; визначенню конкретних форм навчання, які б забезпечували більш високий розумовий розвиток дітей різного шкільного віку в умовах як індивідуальних, так і групових експериментів.

III етап (кінець 50-х – 60-і р.р. XX ст.) Дослідник О. М. Леонтьєв запропонував розглядати діяльність, яка співвідноситься з мотивом як таку, що складається з дій, що мають свої цілі та операцій, узгоджених з умовами. Розгорнуту на широкій експериментальній основі гіпотезу Л. С. Виготського про «зону найближчого розвитку» почали перевіряти й конкретизувати з кінця 50-х рр. два наукових колективи – перший діяв під керівництвом дослідника Л. В. Занкова, а другий очолював Д. Б. Ельконін (на початку 60-х рр. до нього приєднався дослідник В. В. Давидов).

Створена Л. Занковим дидактична система мала пряме відношення до розробки проблем розвивального початкового навчання на основі низки ідей Л. С. Виготського. Її впровадження продемонструвало розвиваючий ефект таких процесів як спостереження, мислення, ручна праця.

У своїх роботах Д. Б. Ельконін послідовно розкривав те положення, що навчання й виховання дитини ведуть за собою її психічний розвиток. У теоріях ігрової й навчальної діяльності він детально конкретизував загальне положення, сформульоване ще Л. С. Виготським, і показав, що саме виконання дитиною провідних для відповідного віку типів діяльності визначає виникнення й подальше

становлення в неї певних психічних новоутворень. У 1961 році він сформулював концепцію навчальної діяльності. Отримані експериментальні дані підвели дослідників до нової гіпотези про необхідність організації особливого роду діяльності учнів, у якій головну роль відіграватимуть не тільки активні дії школяра з досліджуваним матеріалом, а й прийняття й самостійна постановка ним навчальних завдань, що сприятиме формуванню тих психічних новоутворень, які відбуваються в психічному й розумовому розвитку дитини в процесі здійснення навчальної діяльності.

В цей же час П. Я. Гальперін розробляє теорію поетапного формування розумових дій. Відповідно до цієї теорії, формування розумових дій відбувається за такими етапами: створення мотивації учіння; складання орієнтовної схеми дії; виконання реальних дій; промовляння вголос реальної дії, яка виконується; дія супроводжується промовлянням «про себе»; повна відмова від мовного супроводу дії, формування розумової дії в згорнутому вигляді.

IV етап (70 – 80-ті рр. XX ст.) Відбувається перебудова шкільної освіти. Значних змін зазнала її початкова ланка. Змінюються цілі, завдання і зміст загальної середньої освіти. В цей час різні аспекти розвивального навчання інтенсивно досліджувалися в галузі дошкільного виховання, початкової й середньої освіти, а також на особливостях роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку. Зміст загальної середньої освіти все більше набував розвивального характеру, перед школою ставилося основне завдання *навчити учнів вчитися*. Велика кількість досліджень і наукових праць була спрямована на вивчення проблеми формування компонентів навчальної діяльності та оволодіння учнями теоретичними знаннями.

В цей час розробляється діяльнісний підхід до змісту освіти. Учень стає повноправним учасником навчального процесу. Зміст освіти

виступає як засіб реалізації навчального діалогу між вчителем та учнем, та учнів між собою. Освіта поступово набуває рис особистісно-діяльнісного характеру.

1970 – 1975 р. р. У цей період відбувається пошук шляхів вирішення проблеми формування у дітей молодшого шкільного віку навчальної діяльності та здійснюються дослідження (Л. В. Занков, Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов, І. Я. Ломпшер, Є. М. Кабанова-Меллер, Г. О. Цукерман, А. К. Маркова, М. О. Бантова, В. О. Сухомлинський, О. Я. Савченко, Н. Ф. Скрипченко та ін.). Результатом цих досліджень стало більш широке застосування узагальнених знань, вивчення програмового матеріалу прискореним темпом, викладання матеріалу на високому рівні труднощів.

1976 – 1980 р. р. Вивчаються особливості розвитку мислення учнів у процесі здійснення навчальної діяльності. Уточнюються навчальні програми. Уточнюється поняття «зміст освіти» та характеристика його складників. Згідно культурологічної концепції змісту освіти, виділено чотири компоненти змісту освіти (В. В. Краєвський, І. Я. Лернер, М. М. Скаткін): 1) система знань про природу, суспільство, мислення, техніку, способи діяльності; 2) система умінь і навичок інтелектуального та практичного характеру; 3) досвід творчої діяльності; 4) досвід і норми емоційно-вольового ставлення до світу.

Зароджується нова тенденція розвитку змісту освіти – принцип демократизації й гуманізації. До навчальних програм введено перелік основних знань, умінь та навичок, якими мали оволодіти школярі в кінці кожного навчального року. Був уведений спеціальний розділ «Міжпредметні зв'язки», в якому зазначалося, на які знання з інших навчальних предметів слід спиратися при вивченні нового матеріалу.

V етап (80 – ті роки ХХ ст.) Досліджується група умінь, які характеризували саме способи організації індивідом власної діяльності щодо засвоєння певних понять, нових знань тощо. Ці вміння отримали назву навчальних умінь або вмінь учитися і почали розглядатися як компонент навчальної діяльності (В. М. Коротов, Ю. К. Бабанський, Н. О. Лошкарьова, А. В. Усова, О. Я. Савченко, В. Ф. Паламарчук, В. С. Цетлін, Т. І. Шамова та ін.).

Суттєвим доробком цього періоду було створення спеціальних програм, які безпосередньо націлювали вчителя на формування загальнонавчальних умінь і навичок у навчальному процесі. На державному рівні набули чинності такі з них: для російських шкіл – «Программа развития общих учебных умений и навыков школьников. I – X классы» (Н. О. Лошкарьова, 1982 р.); для українських – розділ «Формування загальнонавчальних умінь і навичок» у збірнику «Програми середньої загальноосвітньої школи. 1 – 4 класи» (О. Я. Савченко, 1986 р.).

VI етап (90-ті роки ХХ ст.) З отриманням незалежності основними завданнями загальної середньої освіти в Україні стали деполітизація, гуманізація, гуманітаризація, інтеграція та включення національного компоненту. Розроблено першу Концепцію середньої загальноосвітньої школи України (1991 р.). Було визначено напрямки розвитку освітянської галузі на найближчі роки й на перспективу – початок нового тисячоліття (1992 р.) та прийнято Державну Національну Програму «Освіта. Україна ХХІ ст.». У 1994 році розробляється перша в незалежній Україні «Концепція гуманітаризації загальної середньої освіти» (С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований). Людську особистість проголошено найвищою цінністю.

VII етап (початок ХХІ ст.) Прийнято низку державних документів («Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої

діяльності»; «Концепція загальної середньої освіти в Україні» (12-річна школа); «Національна доктрина розвитку освіти у XXI ст.»; Проект МОН України «Рівний доступ до якісної освіти»), якими окреслено шляхи модернізації змісту загальної середньої освіти в Україні, зокрема й початкової ланки. Новим Державним стандартом початкової загальної освіти (2011 р.) забезпечується наступність змісту дошкільної та початкової загальної освіти, навчально-виховний процес набуває рис особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів.

2. Навчальна діяльність як провідна для молодшого школяра

Основні види діяльності людини відповідають загальним потребам, які можна виявити практично в усіх без винятку людей: спілкування, гра, навчання й праця. Їх розглядають як основні види діяльності людини.

Спілкування – діяльність, що виникає в процесі індивідуального розвитку людини, за нею слідує гра, навчання й праця. Спілкування розглядається як вид діяльності, спрямований на обмін інформацією між людьми.

Гра – вид діяльності дитини, в якій реалізується дитяча потреба впливу на оточуючий світ, і яка має, переважно, розвиваюче значення. Гра є ефективним засобом формування особистості школяра, його морально-вольових якостей. Гра готує дитину до дорослого життя, створює передумови для оволодіння досить складною для неї діяльністю – навчанням.

Навчання виступає як вид діяльності, метою якої є здобуття людиною знань, умінь і навичок. Особливості навчальної діяльності полягають у тому, що вона прямо служить засобом психологічного розвитку індивіда, виступає провідним видом діяльності молодшого школяра. Відмінність навчальної діяльності від будь-якої іншої полягає

в тому, що учень завжди входить у нову дійсність, поступово переходить від одного компонента до іншого, оволодіває кожним структурним елементом нової діяльності. Саме це, на думку дослідників, збагачує дитину, розвиває її психіку.

Окрім того, навчальна діяльність тісно пов'язана з іншими видами діяльностей, які активно здійснює учень в процесі оволодіння новими знаннями (Додаток А). Досить часто в педагогічній літературі зустрічаються такі поняття як: навчально-пізнавальна діяльність, навчально-пошукова, навчально-дослідницька тощо. Це свідчить про те, що всі види діяльності взаємообумовлюють та взаємодоповнюють одна одну.

Навчально-ігрова діяльність – властива дитині форма навчання, частина її життєвого досвіду. Організація навчальної діяльності за допомогою дидактичної гри, дозволяє урізноманітнити процес розв'язання навчальних задач, зробити його легким, цікавим, не обтяжуючим. За своєю сутністю дидактична гра – це цікава для суб'єкта навчальна діяльність в умовних ситуаціях.

Пізнавальна діяльність – одна з провідних форм діяльності дитини. Вона характеризується спрямованістю навчальної діяльності на пізнавальний інтерес (або інтерес до пізнання). Цей особливий вид інтересу виникає в процесі спеціально організованої діяльності, спрямованої на оволодіння змістом навчальних предметів, необхідними способами дій, вміннями чи навичками, за допомогою яких учень здобуває освіту. Так у школярів формуються вміння побачити нове, здивуватися, захопитися й захотіти негайно зрозуміти, що, чому і як відбувається. Мета такої діяльності полягає в бажанні учнів знаходити в собі сили (розумові, вольові якості), щоб відшукати відповідь на ці запитання, не відступити перед труднощами, а, після розв'язання задачі, знову прагнути вперед, у незвідане.

Розвитку самостійної пізнавальної діяльності молодших школярів сприяє організація пошукової діяльності.

Пошукова діяльність – форма організації навчальної роботи учнів, спрямована на систематичне вирішення пізнавальних завдань за допомогою прийомів розумової діяльності, участі в евристичних бесідах, виконання самостійних завдань різної складності, проведення елементарних досліджень тощо.

Дослідницька діяльність – діяльність спрямована на самостійне, творче перетворення і застосування здобутих знань. Вона стимулює становлення особистості учня, спрямовує його до мотивації власної діяльності, рефлексії та самоусвідомлення, забезпечує наступність навчальної і соціальної роботи, відкриває перспективу конструктивного самоствердження, вводить у світ наукових досліджень, спрямовує на досягнення абсолютної істини.

Навчально-дослідницька діяльність – це творча діяльність, спрямована на пізнання навколишнього світу, відкриття дітьми нових для них знань і способів діяльності. Головна мета дослідницького навчання – формування здатності самостійно, творчо освоювати і перебудовувати нові способи діяльності в будь-якій сфері людської культури.

Будь яка форма організації навчальної роботи має на меті набуття учнями досвіду творчої діяльності. В процесі вирішення пізнавальних завдань, школярі оволодівають прийомами розумової діяльності, а саме: вмінням аналізувати, диференціювати ознаки, виділяти головне, узагальнювати, класифікувати, доводити тощо. Ці навчальні дії забезпечують здійснення творчої діяльності.

Творча діяльність – продуктивна форма діяльності учнів початкової школи, спрямована на оволодіння творчим досвідом пізнання, створення, перетворення, використання в новій якості об'єктів

матеріальної і духовної культури в процесі навчальної діяльності, організованої у співпраці з учителем. Творче застосування знань – діяльність учнів, що передбачає формулювання учнем власної думки, припущення під час застосування знань на практиці, з метою розв'язання навчальної задачі.

Особливе місце в системі людської діяльності посідає **праця** – цілеспрямована діяльність людини зі створення матеріальних і духовних благ, необхідних для задоволення потреб кожного індивіда і суспільства в цілому. Саме завдяки праці людина побудувала сучасне суспільство, створила предмети матеріальної та духовної культури, створила такі умови життя, які дозволили відкрити для себе перспективи подальшого, практично необмеженого розвитку. Праця потребує відповідної підготовки: знань, умінь та навичок, яких людина набуває упродовж навчання. Праця є джерелом різноманітних емоцій людини, адже у процесі роботи вона переживає успіхи та невдачі. Успіх праці людини залежить від усвідомлення мети, яку вона ставить перед собою, від зрілості мотивів, що спонукають її працювати, та пов'язаного з ними ставлення до трудових обов'язків тощо.

3. Сутність і структурні компоненти навчальної діяльності

Відомим є той факт, що знання здобуваються і проявляються тільки в діяльності, за вміннями і навичками завжди стоїть дія, яка має певні характеристики. Результатом навчальної діяльності є зміна дитини; змістом навчальної діяльності – оволодіння школярами узагальненими способами дій.

Будь яка діяльність характеризується єдністю змістового, операційного та мотиваційного компонентів (Б. Г. Ананьєв, О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн та ін.), які взаємопов'язані та взаємодоповнюють один одного.

Мотиваційний компонент навчальної діяльності включає пізнавальні потреби та сформовані мотиви навчальної діяльності, від яких залежить ефективність діяльності учнів як суб'єктів навчального процесу.

Змістовий компонент навчальної діяльності включає в себе знання, які повинні засвоїти діти з кожного предмету. Обсяг цих знань, їх характеристика, послідовність здобуття визначаються навчальним планом. Ці знання складають програмовий зміст кожного навчального предмета.

Операційний компонент складають дії та операції, які з одного боку забезпечують засвоєння змісту навчального матеріалу, а з іншого – сприяють загальному психічному розвитку учнів. [54, с. 65].

Навчальна діяльність – це діяльність, спрямована на здобуття знань про оточуючий світ, на оволодіння новими вміннями й навичками. Для дитини – це діяльність, яка сприяє її самозміні, саморозвитку, самовдосконаленню.

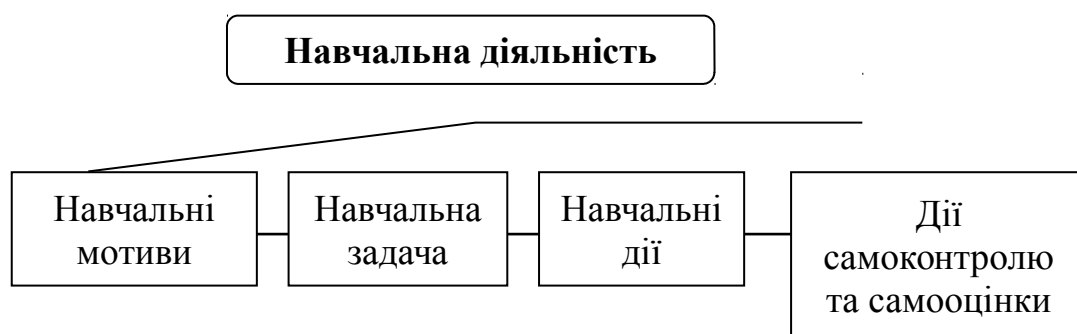
Навчальна діяльність – більш широке поняття у порівнянні з навчально-пізнавальною діяльністю, адже в процесі навчання застосовуються дії не лише пізнавального, а й тренувального характеру, пов'язані з відпрацюванням умінь і навичок [1].

Основними характеристиками навчальної діяльності, які відрізняють її від інших форм навчання є такі:

- 1) навчальна діяльність спеціально спрямована на оволодіння навчальним матеріалом і вирішення навчальних задач;
- 2) навчальна діяльність передбачає освоєння загальних способів дій і формування наукових понять;
- 3) у навчальній діяльності загальні способи дії випереджують поставлену мету;
- 4) навчальна діяльність спрямована на зміну самого суб'єкта;
- 5) в результаті здійснення учнем навчальної діяльності змінюються його психічні властивості й поведінка.

Структура навчальної діяльності та характеристика її компонентів

Схематично структуру навчальної діяльності можна представити так:

Розглянемо детальніше кожний структурний компонент навчальної діяльності.

Під навчальною мотивацією педагоги розуміють таку організацію роботи учня, де б він чітко усвідомив мету своєї діяльності (Для чого я навчаюсь? Як я це використаю? Що нового я дізнаюсь? тощо). Завдання навчальної мотивації полягає в тому, щоб дитина прийняла навчальну задачу, в неї виникла потреба, необхідність, і, головне, бажання розв'язувати її. Отже, **навчальна мотивація (навчальні мотиви)** – це спрямованість учня на здійснення навчальної

діяльності; відбитий в індивідуальній свідомості особистісний сенс навчання.

Наступним компонентом навчальної діяльності є навчальна задача, яка тісно пов'язана із теоретичним узагальненням. Поняття «навчальна задача» ввів у психологію дослідник Д. Б. Ельконін, і вважав його основною одиницею (клітинкою) навчальної діяльності. Головна відмінність навчальної задачі від будь-яких інших завдань полягає в тому, що її мета і результат полягають в зміні суб'єкта, який здійснює навчальну діяльність, а не в зміні предметів, над якими він виконує певні дії.

Навчальна задача – це система завдань спрямованих на засвоєння учнем найбільш загальних способів дій, а також на удосконалення й розвиток самого учня [7, с. 19].

Досить поширеним є неправомірне ототожнення понять «запитання», «завдання», «задача» та «проблема». Навчальна проблема завжди виражена завданням, задачею чи запитанням. Від формулювання проблеми у вигляді завдання, задачі чи запитання залежить ступінь повноти інформації, яка міститься у проблемі. Найменше інформації містить запитання, трохи більше – завдання. Найбільше інформації несе в собі задача [15].

Навчальне запитання – запитання яке містить....

Під **навчальним завданням** розуміють головний компонент навчальної діяльності. На думку педагогів, *завдання є навчальним*, якщо у своєму змісті містить *навчальну проблему*, яка моделює основи теорії, що вивчається.

Для розв'язання навчальної задачі учням необхідно здійснити **навчальні дії** – це предметні дії, спрямовані на пошук і виділення спільних способів вирішення якогось класу завдань. За допомогою цих дій учні засвоюють і відтворюють зразки загальних способів

розв'язання навчальних задач, визначають умови їх використання у схожих навчально-практичних ситуаціях.

Вся навчальна діяльність складається з навчальних дій, до яких належать:

1. Прийняття учнями або самостійна постановка ними навчальної задачі.

2. Перетворення умови навчальної задачі з метою виявлення певного загального відношення досліджуваного предмета.

3. Моделювання виділеного відношення.

4. Побудова системи окремих задач, що розв'язуються загальним способом.

5. Контроль за виконанням попередніх дій.

6. Оцінювання засвоєння загального способу як результату розв'язання навчальної задачі.

Самоконтроль – це здатність контролювати свої дії під час виконання будь-якої діяльності, в тому числі й навчальної. Дії самоконтролю – дії звірки, співставлення навчальних дій із зразком, який задається ззовні.

Розрізняють самоконтроль за: *кінцевим результатом*; *покроковий контроль* (корекція діяльності, слідкування за ходом дій, за тим як дія виконується в даний момент, які дії виконані, що ще треба зробити; *перспективний самоконтроль* (більш досконалий вид саморегуляції) – корегування діяльності на кілька операцій вперед, порівняння майбутньої діяльності зі своїми потенційними можливостями її виконання.

Самооцінка – оцінювання дитиною своєї діяльності на різних етапах її виконання. Розрізняють два види самооцінки:

1) ретроспективна – оцінка вже досягнутих результатів своєї діяльності;

2) прогностична оцінка – оцінка суб'єктом власних можливостей. У цьому випадку дитина повинна співставити умову задачі зі своїм досвідом.

Формування навчальної діяльності сьогодні виступає першочерговим завданням початкової школи, вирішення якого є важливою умовою становлення молодшого школяра як високоінтелектуальної особистості, здатної до самонавчання та саморозвитку.

4. Молодший школяр як суб'єкт навчальної діяльності

Носій навчальної діяльності – її суб'єкт. Молодший школяр у цій ролі виконує власну навчальну діяльність спочатку разом з іншими й за допомогою вчителя. Розвиток суб'єкта відбувається в самому процесі його становлення, коли школяр поступово перетворюється в учня, тобто в дитину, яка змінює й удосконалює сама себе [55, с. 115 – 130].

Основним та кінцевим завданням процесу формування навчальної діяльності вважається становлення школяра як **суб'єкта** здійснюваної ним діяльності. Сформованість учня як суб'єкта навчальної діяльності означає, що школяр вміє аналізувати власну діяльність, виділяти в ній складові компоненти, оцінювати та застосовувати її при розв'язанні схожих чи нових навчальних задач (Маркова А. К., 1977).

Перетворення школяра в суб'єкта навчальної діяльності, уміння аналізувати, оцінювати, вдосконалювати способи своєї навчальної роботи, розрізняти спосіб та результат, прагнути отримати позитивний результат в індивідуальній та груповій формах навчальної роботи, позитивно впливають на розвиток інтересу до навчання [29, с. 47 – 50].

Формування у дитини навчальної діяльності, яка відповідає її внутрішнім мотивам, сприяє зміцненню бажання вчитися. Оволодіння учнем навчальними діями формує вміння вчитися.

Уміння вчитися – формування індивідуального досвіду участі школяра в навчальному процесі, вміння, бажання організувати свою працю для досягнення успішного результату; оволодіння вміннями і навичками саморозвитку, самоаналізу, самоконтролю та самооцінки. Формування уміння вчитися має велике виховне значення й сприяє виробленню працелюбства, доброчесності, дисциплінованості, відповідальності, точності, наполегливості, самостійності, організованості, тощо.

Лекція № 2

Загальнонавчальні уміння і навички як операційний компонент навчальної діяльності молодших школярів

План:

1. Поняття та класифікації загальнонавчальних умінь і навичок.
2. Коротка характеристика основних груп загальнонавчальних умінь і навичок молодших школярів.
3. Роль загальнонавчальних умінь і навичок у процесі формування навчальної діяльності.
4. Особливості формування загальнонавчальних умінь і навичок у молодшому шкільному віці.

Основні теоретичні відомості

1. Поняття та класифікація загальнонавчальних умінь і навичок

У вітчизняній педагогіці 80-х років ХХ ст. формування вмінь і навичок навчальної діяльності вважалося одним із головних завдань навчання в школі й виступало необхідною умовою успішного оволодіння ґрунтовними знаннями, які необхідні для подальшої професійної освіти та здійснення самоосвітньої діяльності. Умовно їх

розділяли на дві великі групи: *спеціальні*, необхідні для вивчення конкретної навчальної дисципліни, і *загальнонавчальні* уміння і навички, потрібні для вивчення будь якої навчальної дисципліни та здійснення раціональної навчально-пізнавальної діяльності взагалі [42, с. 65].

Загальнонавчальні вміння – це універсальні для багатьох шкільних предметів способи одержання й застосування знань (на відміну від предметних умінь, які є специфічними для тієї чи іншої навчальної дисципліни).

Особливе значення для початкової школи має формування загальнонавчальних умінь та навичок школярів. Видатний український педагог В. О. Сухомлинський у своїй праці «Розмова з молодим директором школи» писав: «... Відвідуючи уроки, слухаючи, що говорять діти, що вони роблять, задумуюсь над питанням: що таке знання? Це поняття дуже широке і охоплює різні речі. Є знання про закономірності оточуючого світу і є знання й уміння, необхідні дитині для того, щоб учитися. Під цим інструментом педагог розумів **п'ять умінь**: спостерігати явища навколишнього світу, думати, висловлювати думку про те, що я бачу, роблю, думаю, спостерігаю, читати, писати [18, с. 407 – 412].

У вітчизняній педагогічній літературі існує декілька класифікацій загальнонавчальних умінь і навичок.

1. Класифікація ЗНУН за Ю. К. Бабанським (1981 р.):

- *навчально-організаційні* (вміння приймати і намічати завдання діяльності, вміння раціонально планувати діяльність, вміння створювати сприятливі умови для діяльності: режим дня, гігієна робочого місця, загартовування);

- *навчально-інформаційні* (уміння здійснювати бібліографічний пошук, працювати з книгою, довідниками та ін., працювати з технічними джерелами інформації, здійснювати спостереження),

- *навчально-інтелектуальні* (уміння мотивувати свою діяльність, уважно сприймати інформацію, логічно осмислювати навчальний матеріал, виділяти в ньому головне, вирішувати проблемні пізнавальні задачі, самостійно виконувати вправи, здійснювати самоконтроль у навчально-пізнавальній діяльності) [1].

2. Класифікація ЗНУН за Лошкарьовою Н. А. (1980, 1982 рр.)

У зміст поняття «**базові загальнонавчальні уміння, навички**» входять такі їх види:

- *навчально-організаційні* (способи виконання кожного компоненту навчальної діяльності, а також способи переходу від одного компоненту навчальної роботи до іншого; організація та планування власної навчальної діяльності; способи передачі знань один одному, уміння спрямовувати себе на розв'язання навчальної задачі, уміння здійснювати самоконтроль та самоаналіз);

- *навчально-інформаційні* (оволодіння способами самостійного здобування знань, способами опрацювання, запам'ятовування та збереження нової інформації);

- *навчально-інтелектуальні* (оволодіння способами розумової діяльності, постановки та вирішення проблеми, прийомами логічного та гуманітарного мислення);

- *навчально-комунікативні* (способи побудови усного та писемного мовлення в процесі здійснення навчальної діяльності) [40, с. 106 – 111].

3. Класифікація ЗНУН за О. Я. Савченко (1986 р.)

У 1986 році українським дидактом О. Я. Савченко було розроблено програму «Формування загальнонавчальних умінь і навичок». Враховуючи структуру навчальної діяльності, в програмі було передбачено оволодіння чотирма групами вмінь:

- *організаційними* (опанування школярами раціональних способів організації свого навчання),
- *загальнопізнавальними* (уміння спостерігати, розмірковувати, запам'ятовувати і відтворювати матеріал),
- *загальномовленнєвими* (основні елементи культури слухання і мовлення);
- *контрольно-оцінними* (засвоєння учнями способів перевірки та самоперевірки, оцінювання одержаних результатів).

Нова освітня парадигма знаменує перехід російської школи від традиційної декларації «вчися вчитися» до реального освоєння учнями цілісної системи методів. У цій системі загальнонавчальні вміння розглядаються як найважливіший діяльнісний компонент навчально-пізнавальної компетенції [33].

4. Класифікація Воровщикова С. Г. і Татьянченко Д. В. (1996 р.)

У 1996 р. було вперше оприлюднено "Програму загальнонавчальних умінь і навичок школярів", створену російськими вченими Д. В. Татьянченком і С. Г. Воровщиковим. Як стверджують самі автори, найбільш повну версію програми було затверджено на регіональному рівні в 2001 році. Її зміст складають три групи вмінь:

- *навчально-управлінські* – до них належать уміння, що забезпечують планування, організацію, контроль, регулювання й аналіз власної навчальної діяльності учнями;

- *навчально-інформаційні* – під ними розуміють загальнонавчальні вміння, що забезпечують знаходження, переробку і використання інформації для вирішення навчальних завдань;

- *навчально-логічні* – вміння, націлені на дотримання чіткої структури та змісту процесу постановки й вирішення навчальних завдань [3].

Універсальні навчальні дії (УНД) розглядаються як показники гармонійного розвитку особистості, що забезпечують широкі можливості учнів для оволодіння знаннями, уміннями та навичками, компетентностями особистості, здатністю і готовністю до пізнання світу, навчанню, співпраці, самоосвіті, саморозвитку.

Види універсальних навчальних дій:

1. *Особистісні дії* (самовизначення, морально-етична орієнтація);
2. *Регулятивні дії* (цілепокладання, планування, прогнозування, контроль, корекція, оцінка, саморегуляція). По суті, це дії, які забезпечують організацію навчальної діяльності.

3. *Пізнавальні* (загальнонавчальні універсальні дії – самостійне виокремлення і формулювання пізнавальної мети; пошук і виокремлення необхідної інформації; дії спрямовані на постановку та вирішення проблеми; логічні дії – аналіз, синтез, порівняння і т.д.).

4. *Комунікативні навчальні дії* розглядаються як смисловий аспект спілкування та соціальної взаємодії, починаючи з встановлення контакту та до складних видів кооперації (організації та здійснення спільної діяльності) [15, С. 26 – 27, 90 – 127].

2. Коротка характеристика основних груп

загальнонавчальних умінь і навичок молодших школярів

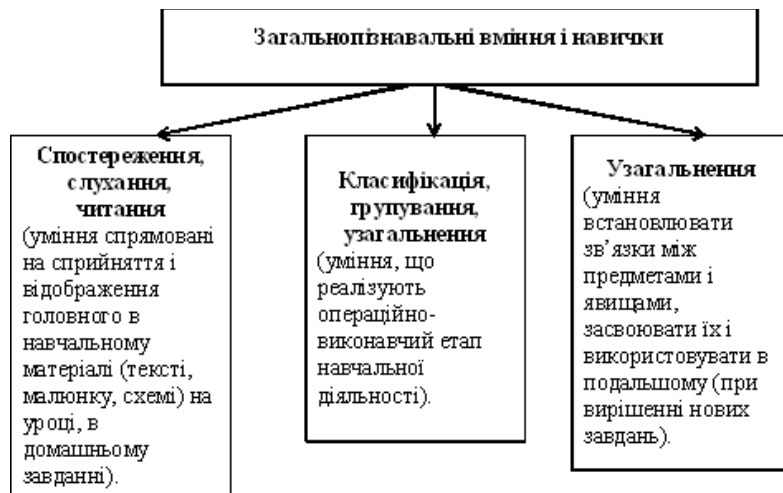
Озброєння учнів у процесі навчання певним комплексом умінь та навичок є одним із шляхів формування у них «уміння вчитися». Саме поняття «загальнонавчальні вміння та навички» включає в себе залежність успішності їх формування від організації навчальної діяльності дитини. У сучасній дидактиці початкової школи навчальною

програмою визначено чотири групи загальнонавчальних умінь: навчально-організаційні, загальнопізнавальні, загальномовленнєві, контрольні-оцінні [33].

Навчально-організаційні загальнонавчальні вміння та навички забезпечують планування, організацію, контроль, регулювання і аналіз власної навчальної діяльності учнів. До них належать вміння організувати своє робоче місце; планувати поточну роботу; спрямувати себе на виконання поставленого завдання; здійснювати самоконтроль і самоаналіз навчальної діяльності; вести пізнавальну діяльність у колективі, співпрацювати під час вирішення навчальних завдань (вміння пояснювати, надавати допомогу, приймати допомогу товариша тощо).

Загальнопізнавальні вміння і навички тісно пов'язані з навчальною діяльністю, на їхній основі ця діяльність здійснюється, саме вони внутрішньо організують і втілюють її. Ці загальнонавчальні вміння представляють різні сторони життєдіяльності дитини: пізнавальну, практичну, комунікативну (соціальну). Загальнопізнавальні вміння та навички забезпечують чітку структуру змісту процесу постановки та вирішення навчальних завдань.

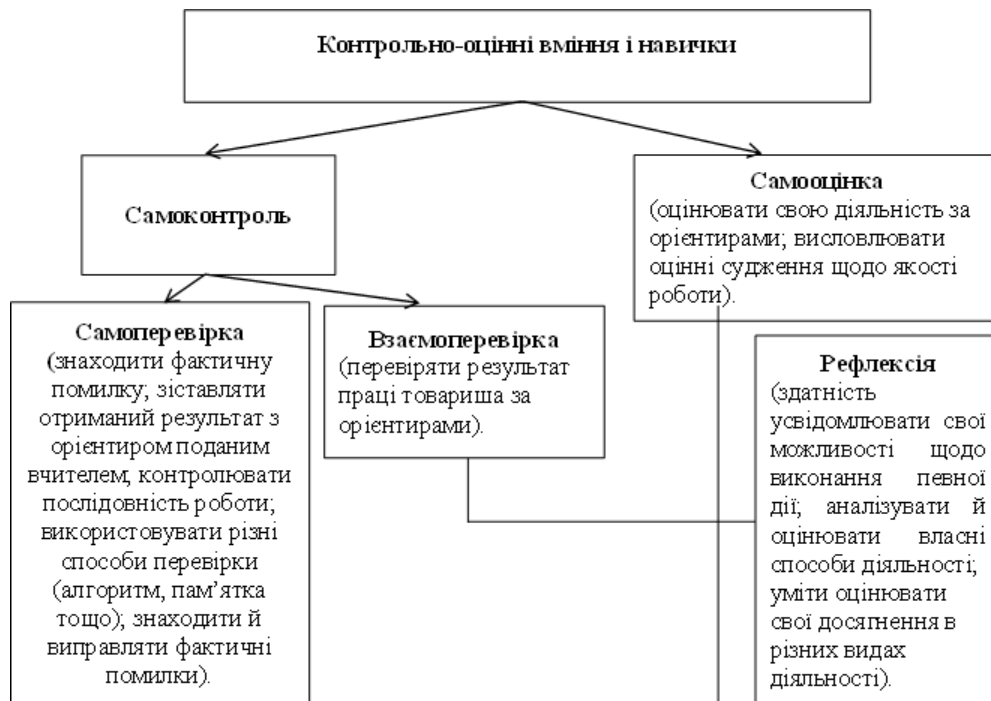
Загальномовленнєві вміння й навички дозволяють школяреві організувати співпрацю зі старшими та однолітками, досягати з ними взаєморозуміння, організовувати спільну діяльність з різними людьми. До них належать вміння: працювати з текстовою інформацією; слухати думки інших; володіння різними формами усних публічних виступів; оцінка різних точок зору; володіння прийомами риторики; організація спільної діяльності; володіння культурою мовлення; ведення дискусії.

Контрольно-оцінні вміння і навички. Самоперевірка, самоконтроль – контрольно-корекційна діяльність школяра, що полягає в умінні оцінити й скорегувати свою роботу з огляду на:

- повноту та правильність виконання;

- вміння скорегувати, самостійно виправити себе;
- оцінювати отримані результати за орієнтирами, поданими вчителем;
- користуватися різними способами само- та взаємоперевірки;
- висловлювати оцінні судження.

3. Роль загальнонавчальних умінь і навичок у процесі формування навчальної діяльності

Сучасна школа повинна орієнтуватися на те, щоб дати учням не тільки певний обсяг знань, а й розвинути у них потребу в самоосвіті, виховувати навички самостійного набуття нових знань. В сучасних умовах загальнонавчальні вміння і навички розглядаються як найважливіший діяльнісний компонент вміння вчитися, що передбачає вміння самоорганізації навчальної діяльності, спрямованість на формування навчальної задачі, проектування, контроль і аналіз її виконання; уміння працювати з інформацією, з метою досягнення поставлених раніше навчальних завдань; уміння структурувати інформацію, аналізувати, порівнювати, узагальнювати тощо. Вихідним

матеріалом навчальної діяльності на кожному етапі є наявні знання, уміння і навички учнів, а результатом – нові знання, уміння та сформовані здібності до адекватного перебування в усіх типах середовища.

Лише сформовані загальнонавчальні уміння і навички дозволяють оволодівати повноцінною навчальною діяльністю. Ці вміння й навички засвоюються учнями у процесі діяльності учіння, виступають як результат цієї діяльності та як необхідна передумова подальшого навчання в процесі всього життя.

4. Особливості формування загальнонавчальних умінь і навичок у молодшому шкільному віці

Для успішного формування повноцінної навчальної діяльності молодших школярів, вчитель повинен озброїти їх загальнонавчальними уміннями і навичками. Робота з формування загальнонавчальних умінь і навичок у початковій школі повинна здійснюватися систематично, в процесі викладання всіх навчальних предметів. Орієнтиром для вчителя є спеціальний розділ навчальних програм «Загальнонавчальні уміння і навички», в якому подано перелік умінь і навичок, якими повинні оволодіти учні: навчально-організаційні, загальномовленнєві, загальнопізнавальні і контрольні-оцінні [33].

Дидактичними умовами формування даних умінь є:

- мотиваційне забезпечення процесу формування ЗНУН;
- комплексне і поетапне його здійснення;
- поопераційне формування кожного уміння;
- формування вмінь на міжпредметній основі;
- врахування інтегрованого змісту навчальних предметів.

Процес формування того чи іншого уміння передбачає проходження таких етапів:

1) аналіз уміння, що формується, пояснення його ролі в оволодінні знаннями;

2) введення правил дій;

3) формування даного уміння на різному змісті навчальних дисциплін;

4) практичне відпрацювання умінь, які формуються (фронтальна робота);

5) закріплення умінь в індивідуальній роботі;

6) формування системи вмінь.

Аналіз прийомів і засобів навчальної роботи, які використовує вчитель початкової школи, дав можливість виокремити ті, які забезпечують ефективне формування загальнонавчальних умінь і навичок на різних етапах навчально-виховного процесу:

- завдання (творчі, фантазійні, конструктивні, логічні, пізнавальні, проблемні, пошукові);

- вправи (розвивальні, тренувальні, творчі); фізкультхвилинки;

- тести, техніки, тренінги (для учнів та батьків);

- правила, пам'ятки, алгоритми;

- кросворди, ребуси, анаграми; чайнворди, піктограми;

- цікаві повідомлення, хвилинки для допитливих, логічні п'ятихвилинки;

- вірші, загадки, прислів'я, приказки, скоромовки, чистомовки;

- ігри (дидактичні, сюжетні, рольові, ігри-розваги, ігри-подорожі).

Лекція № 3

Різноманітні підходи до формування навчальної діяльності

учнів початкової школи

План:

1. Знаннєвий підхід.
2. Діяльнісний підхід.
3. Особистісно-орієнтований та особистісно-діяльнісний підходи.
4. Суб'єктно-діяльнісний підхід.
5. Рефлексивно-діяльнісний підхід.

Основні теоретичні відомості

1. Знаннєвий підхід

На рубежі 20-30-х р.р. ХХ ст. почалося активне вивчення особистості дитини. Проте, розробка теорії особистості припадає на середину 30-х років, досягаючи апогею в 40-і роки ХХ століття. Взагалі, *«підхід»* – категорія, яка включає в себе поняття «стратегія» навчання. Це основна системоутворююча категорія, яка визначає вибір, процесуальну закономірність компонентів системи навчання.

Підхід до організації навчання, який існував ще з часів Я. А. Коменського (XVIII ст. – кінець ХХ ст.), визначав знання самого предмета як основну мету освіти. Тривалий час у вітчизняній педагогічній теорії та практиці домінував *знаннєвий підхід*, який відображав практику радянської школи, де за основу змісту освіти було взято наукові знання. За такого підходу в центрі уваги знаходилися знання як духовне багатство людства, накопичене в процесі пошуків та історичного досвіду. Суть знаннєвого підходу полягала в тому, щоб передати учням необхідний обсяг наукових знань. Одиницею навчання виступала порція знань, якою мали оволодіти учні. Як результат, у школярів формувалася формальний рівень свідомості.

Таким чином, знаннєвий підхід передбачав оволодіння системними знаннями, вміннями, навичками, застосування їх елементів

у вирішенні дидактичних завдань; постійне поповнення об'єму досліджуваної інформації новими знаннями.

В історії педагогіки були спроби змінити традиційний «зунівський» підхід до освіти. Так, наприклад, в ХХ ст. вченими (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, В. В. Давидов, Л. В. Занков та ін.) активно розроблявся діяльнісний підхід у навчанні. Не менш значущим було обґрунтування впровадження в освітній процес особистісно-орієнтованого підходу.

В ХХ ст. дослідники дійшли висновку про необхідність більш точного та ґрунтовного вивчення самого поняття «зміст освіти» та характеристики його складових компонентів. Аналіз цього поняття, здійснений російським дослідником І. Я. Лернером, дозволив зробити наступні висновки:

1. Протягом багатьох років змістом освіти вважалася сукупність знань, умінь та навичок. З появою соціальної вимоги в інтелектуальному розвитку все більшої кількості людей, стало відчутним незадоволення таким змістом освіти. До його складу увійшли й інші елементи, які не відразу були теоретично усвідомленими та обґрунтованими.

2. В 70-ті роки під змістом освіти в радянській школі розуміли систему знань, умінь та навичок, оволодіння якими, забезпечувало б розвиток розумових та фізичних здібностей школярів, формування в них основ комуністичного світогляду та моралі, відповідної поведінки, готовності до життя і праці.

Таке розуміння змісту освіти було значним кроком уперед в теоретичному значенні, адже ключовою задачею виступав розвиток інтелекту, моральних переконань та особистісних якостей учнів. Основна задача навчання полягала в засвоєнні підростаючим поколінням основ соціального досвіду [7; 55; 62].

Дослідження І. Я. Лернера довели, що для цілеспрямованого формування творчої діяльності необхідна не просто сукупність проблемних задач, а експериментально перевірена їх система, з чітко визначеними дидактичними вимогами. Система пізнавальних завдань мала будуватися за принципом послідовного ускладнення, містити основні та доступні для учнів типи навчальних проблем, а також бути розробленою для кожного навчального предмету.

На початку 80-х років ХХ ст. одним з основних програмних нововведень став перелік основних знань, умінь та навичок, якими мали оволодіти школярі в кінці кожного навчального року. В усіх програмах було введено спеціальний розділ *«Міжпредметні зв'язки»*, в якому зазначалося, на які знання з інших навчальних предметів слід спиратися при вивченні нового матеріалу. Особлива увага приділялася відпрацюванню основних умінь і навичок самостійної навчальної роботи, які вважалися необхідними для підвищення ефективності навчального процесу та підготовки до самоосвіти. Також, у всіх навчальних програмах було введено новий розділ – *критерії оцінювання знань, умінь і навичок учнів*. З деяких предметів ці вимоги були розроблені з урахуванням диференційного підходу.

2. Діяльнісний підхід

Формування у молодших школярів повноцінної навчальної діяльності, що є запорукою саморозвитку, самовдосконалення кожної особистості впродовж життя, залишається актуальною проблемою сучасної загальноосвітньої школи. В усіх сучасних дидактичних концепціях центром є особистість, яка навчається, її мотиви, інтереси, бажання, наміри, здібності, стилі діяльності.

У кінці ХХ – на початку ХХІ століття педагогічні системи світу, які мають свою специфіку, все ж таки прагнуть до інтернаціоналізації та

міжнародної інтеграції. Сучасне трактування організованого типу діяльності дітей ґрунтується на засадах партнерства, співробітництва педагога з колективом та окремою дитиною, дітей один з одним з урахуванням їхніх вікових, індивідуальних можливостей і потреб розвитку.

У вітчизняній психології відомим є *принцип діяльнісного підходу*, відповідно до якого, зокрема, діяльність розглядається як необхідна умова формування і прояву особистості. Однак, у той чи інший проміжок часу, протягом певного вікового періоду людина залучена до різноманітних видів діяльності, кожний з яких робить своєрідний, більший чи менший внесок у формування та розвиток особистості.

Діяльнісний підхід у навчанні передбачає: переорієнтацію навчання з традиційного засвоєння і запам'ятовування готових форм знань на процес їх отримання і функціонування; формування основних видів діяльності – спілкування, пізнавальної і навчальної діяльності, співвідношення і пріоритет яких змінюватимуться впродовж навчання; цілеспрямоване формування основних умінь і навичок як розумових дій на основі їх поетапного відпрацювання.

Виходячи з цього, у віковій психології використовується поняття провідної діяльності (О. М. Леонтьєв), що характеризується особливими функціями в процесі психологічного розвитку і формування особистості людини. Це діяльність, у рамках якої виникають найважливіші психологічні новоутворення, характерні для певного вікового періоду; здійснюються і розвиваються інші види діяльності, у тому числі й ті, що в майбутньому виконуватимуть функцію провідного виду діяльності.

В контексті діяльнісного підходу почався поділ видів діяльності за принципом провідної ролі для розвитку саме дитини, яка спиралась на загально-психологічну класифікацію видів діяльності (гра, навчання,

праця). Відповідно до визнаних вітчизняною психологією позицій навчальна діяльність розглядається як активна цілеспрямована діяльність по засвоєнню знань, навичок і вмінь, способів їхнього набуття, форм поведінки і видів діяльності. Так, автор теорії Ельконін Д. Б. у цьому зв'язку підкреслює, що навчальна діяльність – це діяльність спрямована на усвідомлене і цілеспрямоване самовдосконалення і вважає її провідною в молодшому шкільному віці.

Психологічне вивчення власне діяльності, як особливого предмету дослідження, було започатковане Л. С. Виготським та С. Л. Рубінштейном, які вказували на взаємозалежність розвитку особистості та різноманітних, притаманних людині видів діяльності, засобів розкриття потенційних можливостей. В статті «Принцип творческой самодеятельности (к философским основам современной педагогики)» С. Л. Рубінштейн розкриває сутність *діяльнісного підходу*, яка полягає в тому, що суб'єкт може проявити себе у своїй діяльності, він самовизначається в ній. Найхарактернішими особливостями діяльності, вчений називає: 1) її суб'єктність; 2) змістовність, реальність, предметність; 3) творчий характер та здатність розвивати особистість. Так, С. Л. Рубінштейн підкреслює, що у відповідності до особистісно-діяльнісного підходу дитина у цілісній системі навчально-виховного процесу виступає і як суб'єкт діяльності, і як суб'єкт розвитку власної особистості [43].

3. Особистісно-орієнтований та особистісно-діяльнісний підходи

Особистісно-орієнтований підхід розглядається як найважливіший принцип психолого-педагогічної науки, що передбачає створення навчально-виховного середовища та врахування своєрідності індивідуальності особистості у розвитку та саморозвитку. Важливим

моментом у цьому підході є визнання того, хто навчається, активним суб'єктом діяльності, а отже, становлення суб'єкт-суб'єктних стосунків. **Особистісно-орієнтований підхід** передбачає співпрацю та співтворчість учня та вчителя. Головною дійовою особою навчального процесу є учень. Завдання вчителя – простежити динаміку його розвитку, визначити особисті переваги у роботі з навчальним матеріалом, тобто пізнати учня як особистість, розкрити та розвинути його індивідуальні здібності [12].

Під впливом навчання та виховання, конкретних умов організації навчально-виховного процесу формуються здібності, яких у дитини ще не було. На цій основі побудована теорія розвиваючого навчання (50-70-ті роки ХХ ст.), основна суть якої в тому, що навчання здійснює безпосередній вплив на розвиток дитини, в результаті чого у неї формуються нові здібності.

Аналіз навчального процесу показує, що категорія «підхід» розглядається з позиції того, хто навчає, тобто вчителя. В цьому контексті особистісно-діяльнісний підхід до навчання, що сформувався до середини 90 -х років ХХ ст., розглядався переважно як суб'єктно-орієнтована організація й управління навчальною діяльністю учня при вирішенні ним спеціально підібраних педагогом навчальних завдань різної складності, спрямованих на його розвиток як особистості. **Особистісно-діяльнісний підхід** вимагає рефлексійного управління міжособистісною взаємодією, тобто метою взаємодії вчителя та учня є розвиток потреби і здатності до самоуправління, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю власної навчальної діяльності. У визначенні діяльнісного компонента в особистісно-діяльнісному підході до навчання, підкреслюється, що обидва його компоненти нерозривно пов'язані, оскільки особистість виступає суб'єктом діяльності.

4. Суб'єктно-діяльнісний підхід

Наприкінці 90-х років ХХ ст. перспективи системи розвиваючого навчання радянський педагог і психолог В. В. Давидов пов'язував з гуманізацією початкової освіти. Вчений визначав її сутність наступним чином: молодший школяр повинен стати *суб'єктом* власної діяльності; зміст і методи початкової освіти повинні забезпечити суттєвий психічний розвиток молодшого школяра, формування у нього навчальних вмінь, які дозволяють без особливих труднощів продовжити освіту. Гуманізація освіти передбачає звернення освіти до особистості учня, забезпечення максимально сприятливих умов для виявлення та розвитку його задатків та здібностей на основі прийняття його особистісних цілей та запитів. Розвиваюче навчання має своїм результатом формування пошукової активності, як необхідного компоненту навчальної діяльності. Навчальна діяльність на різних етапах має за мету оволодіння узагальненими способами дій у сфері наукових понять, уміннями і навичками вчитися. Навчання є основою всебічного розвитку індивіда, суб'єкта, формування його особистості [7].

Впродовж ХХ ст. в усіх педагогічних системах світу поступово відбувалася переорієнтація на суб'єкт навчання. У зв'язку з цим у дидактичних концепціях центром стає особистість того, хто навчається, його мотиви, інтереси, потреби, здібності, бажання наміри, стилі діяльності. *Суб'єктно-діяльнісний підхід* – орієнтує не лише на засвоєння знань, але і на способи цього засвоєння, мислення і діяльності, на розвиток пізнавальних сил і творчого потенціалу учнів. Цей підхід створює сприятливі умови для розвитку і розкриття здібностей того, хто навчається. В умовах такого підходу діяльність суб'єкта навчання є основним фактором його розвитку і самовизначення. Як ключовий елемент педагогічного мислення,

суб'єктно-діяльнісний підхід вимагає перегляду й переоцінки всіх компонентів педагогічного процесу. Він радикально змінює саму його сутність і характер. Учень у ньому займає центральну позицію, основним змістом навчання стає розвиток особистості школяра [13; 26].

5. Рефлексивно-діяльнісний підхід

Діяльнісним підходом передбачається формування рефлексії, як основного компоненту навчальної діяльності (Давидов В. В.), адже лише за її наявності можливе формування повноцінної навчальної діяльності. У процесі навчання школяр вчиться регулювати свою пізнавальну діяльність, що забезпечується розвитком певних психологічних процесів, які Н. А. Менчинська називала «вищими формами регуляції», завдяки яким формується «самоуправління» учня [31, 253 – 267]. До цих процесів належать самоаналіз, самоконтроль, самооцінювання, які здійснюються завдяки рефлексії школяра – особливого розглядання школярем власних дій, де він звертає увагу на зміст виконуваних дій, їх властивості з точки зору результату, що вимагає навчальна задача.

У сучасній науковій термінології існує поняття *«рефлексуюча діяльність»*, яке характеризує механізм здійснення рефлексії: усвідомлення власних результатів навчальної діяльності виступає як спонукальний мотив для нового етапу діяльності, приводить до виявлення необхідності удосконалення прийомів, організації навчальної діяльності; тобто активізує процеси, пов'язані з прагненням особистості.

Здатність до рефлексії формується й розвивається у дітей під час виконання дій контролю й оцінювання, що забезпечується *рефлексивно-діяльнісним підходом* до формування навчальної діяльності молодших школярів, який передбачає усвідомлення дитиною значення і змісту

власних дій стає можливим лише тоді, коли вона вміє самостійно розповісти про свою дію, детально пояснити, що і для чого вона робить. Рефлексія формується у молодших школярів у процесі навчальної діяльності, а саме в умовах спеціально організованого розвивального навчання, основу якого складає виконання дітьми повноцінної розгорнутої навчальної діяльності, що веде до формування теоретичного мислення.

Впродовж ХХ ст. – на початку ХХІ ст. ученими було запропоновано значну кількість концепцій і теорій, у яких вони прагнули віднайти способи залучення дитини до процесу самостійного пізнання. Використання діяльнісного підходу до навчання забезпечує формування повноцінної навчальної діяльності у дітей молодшого віку, адже він наскрізно пронизує усі її компоненти. Згідно теорії навчальної діяльності молодший школяр стає суб'єктом власної навчальної діяльності (суб'єктно-діяльнісний підхід). Як кінцевий результат сформованої повноцінної навчальної діяльності, виступає здатність дитини до рефлексії (рефлексивно-діяльнісний підхід). В сучасних умовах розвитку освіти, де формується, насамперед, особистість дитини, у відповідності до вимог гуманізації освіти реалізується особистісно-діяльнісний підхід. Модернізація змісту освіти передбачає всебічний розвиток особистості дитини, здатної до самоосвіти впродовж життя.

Лекція № 4

Компетентнісний підхід до формування навчальної діяльності молодших школярів

ПЛАН:

1. Сутність компетентнісного підходу, його значення на сучасному етапі розвитку початкової освіти.
2. Ключові компетентності як результат початкової освіти.

3. Компетентність «уміння вчитися» як провідна компетентність початкової освіти.

4. Предметні компетентності в змісті початкової освіти.

5. Компетентнісний підхід у змісті початкової освіти.

Основні теоретичні відомості

1. Сутність компетентнісного підходу, його значення на сучасному етапі розвитку початкової освіти

Дослідження тенденцій розвитку освіти в світі засвідчують широкомасштабне впровадження в педагогічній практиці різних зарубіжних країн компетентнісно орієнтованої освіти, яка сприяє набуттю учнями життєво важливих (ключових) компетентностей.

Компетентнісний підхід висуває на перше місце не інформованість учнів, *а вміння вирішувати проблеми*, що виникають у практичній діяльності, і *оволодіння способами діяльності* (Додаток В). Набути компетентність можна лише при самостійній постановці проблем, пошуку необхідних для вирішення знань та визначення їх шляхом дослідження. Способом розвитку необхідних компетенцій стає спеціально організована діяльність учня, основними напрямками якої стають: його самостійна творча робота, навчальне і наукове дослідження, проектування, експеримент.

Компетентнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є такі ієрархічно-підпорядковані компетентності учнів, як ключова, загальнопредметна і предметна.

Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому

важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя.

2. Ключові компетентності як результат початкової освіти

Вчені виокремлюють трирівневу ієрархію компетентностей: предметні, між предметні та ключові.

Предметні компетентності – формуються лише в рамках відповідних навчальних предметів і мають конкретну будову.

Предметна компетенція – це здатність учня застосовувати сукупність знань, умінь і навичок із певної галузі знань відповідно до життєвої ситуації.

Міжпредметні – належать до групи предметів або освітніх галузей. Компетентнісна освіта на предметному та міжпредметному рівнях орієнтована на засвоєння особистістю конкретних навчальних результатів – знань, умінь, навичок, формування ставлень, досвіду, рівень засвоєння яких дозволяє їй діяти адекватно у певних навчальних і життєвих ситуаціях.

Найбільш універсальними є *ключові* компетентності, які формуються засобами міжпредметного і предметного змісту. Перелік ключових компетентностей визначається на основі цілей загальної середньої освіти та основних видів діяльності учнів, які сприяють оволодінню соціальним досвідом, навичками життя й практичної діяльності в суспільстві.

Ключова компетентність – спеціально структурований комплекс якостей особистості, що дає можливість ефективно брати участь у різних життєвих сферах діяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів.

Ключова компетенція – об’єктивна категорія, що фіксує суспільно визначений комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосувати в широкій сфері діяльності людини (вміння вчитися, загальнокультурна, громадянська, здоров’язбережувальна, соціальна компетентність та компетентність з питань інформаційно-комунікаційних технологій).

У Державному стандарті зазначено, що основним завданням початкового навчання є оволодіння учнями ключовими компетентностями. До ключових компетентностей належать:

Компетентність уміння вчитися – цілісне індивідуальне психологічне утворення, яке має кілька складників та інтегрує психолого-особистісні характеристики учня зі змістовою й процесуальною основою учіння і характеризується розвиненою навчальною діяльністю. Уміння вчитись добре розвивається за умови цілеспрямованого спеціального формування його кожного складника.

Соціальна компетентність передбачає такі здатності:

- аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства;

- продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, проявляти ініціативу;

- застосовувати технології конструктивного розв’язання конфліктів і брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання;

- спільно визначати цілі діяльності, планувати, розробляти й реалізовувати соціальні проекти;

- визначати мету співпраці й вміти емоційно налаштуватися на спілкування з іншим.

Загальнокультурна (комунікативна) – вміння спілкуватися усно, письмово, рідною та іноземними мовами. Загальнокультурну

компетенцію у своєму дослідженні ми визначаємо як здатність учня застосовувати сукупність знань, умінь, навичок про реалії життя українського народу, про мову, національну специфіку матеріальної та духовної культури відповідно до життєвих ситуацій, певної соціальної ролі.

Компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій передбачають здатність учня орієнтуватись в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб ринку праці. Вони пов'язані з якостями технічно та технологічно освіченої особистості, підготовленої до життя й активної трудової діяльності з умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, що охоплюють основні компоненти інформаційної культури учнів, базовані на раціональному співіснуванні з техносферою, відповідно до їхнього професійного самовизначення з урахуванням індивідуальних можливостей.

Здоров'язбережувальна компетентність включає характеристики, властивості учня, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я свого та оточення й передбачає оволодіння життєві навички (компетентності), що сприяють здоровому способу життя:

Життєві навички, що сприяють фізичному здоров'ю: навички раціонального харчування, навички рухової активності, санітарно-гігієнічні навички, режим праці та відпочинку.

Життєві навички, що сприяють соціальному здоров'ю: навички ефективного спілкування, навички співчуття, навички розв'язування конфліктів, навички поведінки в умовах тиску, погроз, дискримінації, навички спільної діяльності та виробництва.

Життєві навички, що сприяють духовному та психічному здоров'ю: самоусвідомлення та самооцінка, аналіз проблем та

прийняття рішень, визначення життєвих цілей та програм, навички самоконтролю, мотивація успіху та тренування волі.

Громадянська компетентність передбачає вміння:

- орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні;

- застосовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян;

- застосовувати способи та стратегії взаємодії з органами державної влади на користь собі й громадянському суспільству;

- використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України;

- робити свідомий вибір та застосовувати демократичні технології прийняття індивідуальних і колективних рішень [33; 49; 50].

3. Компетентність «уміння вчитися» як провідна компетентність початкової освіти

У вітчизняній дидактиці минулого століття вміння вчитися традиційно зосереджувалось на формуванні загальнонавчальних умінь і навичок. На сучасному етапі дане вміння розглядається як ключова компетентність «вміння самостійно вчитися», яку вчені розуміють як складне інтегроване утворення, що об'єднує спеціально структуровану сукупність міжпредметних знань про способи діяльності, уміння, навички, ціннісні ставлення, надбання пізнавального і життєвого досвіду школярів.

Освітня спільнота сьогодні ставить перед собою нове завдання – сформувати в школяра та дорослого *вміння вчитись*. Об'єктом спеціального формування в початковій школі виступає ключова компетентність «вміння учнів самостійно вчитися». Ядром цієї компетентності у початкових класах є оволодіння молодшими

школярами загальнонавчальними вміннями і навичками. Сформованість даного вміння є передумовою індивідуального досвіду успішної праці учня, запобігає перевантаженню, розвиває пізнавальну активність, спонукає до ініціативи, привчає раціонально використовувати час та правильно застосовувати засоби навчання. Саме в початковій школі у молодших школярів відбувається активний розвиток психічних новоутворень, які є основою формування навчальної діяльності. Тому вважаємо за необхідне показати сучасне наукове бачення проблеми вміння вчитися. За результатами досліджень О. Я. Савченко, загальнонавчальні вміння і навички виступають як операційний компонент повноцінної навчальної діяльності та компонент ключової компетентності вміння вчитися, а їхній повний перелік наведено в таблиці (Додаток Б):

1. *Мотиваційний* – ставлення і прагнення учня до навчання.
2. *Змістовий* – відомі й нові знання, цінності, вміння, навички.
3. *Діяльнісний* – способи організації виконання навчальної діяльності різного рівня складності.
4. *Контрольно-оцінний* – самоперевірка, самоконтроль своїх досягнень, самооцінювання.
5. *Рефлексивно-корекційний* – самопізнання і самоусвідомлення своїх пізнавальних можливостей, прагнення їх удосконалювати [47].

Відповідно до цієї структури учень, який вміє самостійно вчитися, володіє такими здатностями: сам визначає мету діяльності або приймає ту, яку ставить учитель; виявляє зацікавленість навчанням, докладає вольових зусиль; організовує свою працю для досягнення результату; добирає або знаходить потрібні знання, способи для розв'язання задачі, виконання завдання; правильно використовує прийоми, виконує сенсорні, інтелектуальні або практичні дії, операції на репродуктивному і творчому рівнях; усвідомлює, аналізує свою

діяльність і прагне її удосконалити; володіє уміннями і навичками самоконтролю і самооцінки.

4. Предметні компетентності в змісті початкової освіти

У змісті початкової освіти окрім ключових виокремлено також загальнопредметні, міжпредметні та предметні компетентності.

Загальнопредметна компетентність – це здатність особи удосконалювати, розширювати та застосовувати певні знання, уміння й навички упродовж вивчення того чи іншого предмета/освітньої галузі у всіх класах середньої школи. Загальнопредметні компетентності визначаються для кожного предмета і розвиваються протягом всього терміну його вивчення; вони відрізняються високим ступенем узагальненості та комплексності [25, с. 22].

Міжпредметна компетентність – здатність учня застосувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей;

Міжпредметні естетичні компетентності – здатність орієнтуватися в різних сферах життєдіяльності, що формується під час опанування різних видів мистецтва. Предметними мистецькими компетентностями, у тому числі музичними, образотворчими, хореографічними, театральними, екранними, є здатність до пізнавальної і практичної діяльності у певному виді мистецтва.

Предметна компетентність¹ – освоєний учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної з набуттям нового знання, його перетворенням і застосуванням;

Предметна компетентність² – сукупність знань, умінь та характерних якостей, що дають змогу учневі автономно виконувати

певні дії у межах конкретного предмета для розв'язання навчальної проблеми (завдання, ситуації) [44; 49].

Предметна математична компетентність – особистісне утворення, що характеризує здатність учня створювати математичні моделі процесів навколишнього світу, застосовувати досвід математичної діяльності під час розв'язування навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих задач. До математичних компетенцій відносяться: обчислювальні, інформаційно-графічні, логічні, алгебраїчні, геометричні. Предметні компетенції є структурними елементами змісту математичної освіти. Їх базис становлять знання, уміння, навички, способи діяльності, яких набувають школярі у процесі навчання. Результатом засвоєння предметних компетенцій є математична компетентність учнів. Навчання математики в початковій школі виконує низку значущих для загального розвитку особистості учня завдань, серед яких: формування здатності логічно міркувати, уміння виділяти властивості предметів і явищ навколишнього світу; виховання зосередженості, наполегливості, працьовитості, самостійності тощо; інтелекту, пам'яті, мовлення, уяви.

Предметна природознавча компетентність – особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв'язувати доступні соціально і особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина-природа». Основна мета навчального предмета «Природознавство» – формування природознавчої компетентності учнів шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу і людину, основ екологічних знань, опанування способів навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності, розвиток ціннісних орієнтацій у ставленні до природи [33, с. 186].

Предметна художня компетентність – формування й розвиток в учнів комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей та способів художньої діяльності шляхом здобуття власного естетичного досвіду.

Предметні мистецькі компетентності – здатність особистості до пізнавальної діяльності та творчого самовираження у певному виді мистецтва, що формується під час його сприймання і практичного опанування.

Соціальна предметна компетентність – здатність особистості продуктивно співпрацювати з різними партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі. Навчальний предмет «Я у світі» передбачає поступове формування ставлення школярів до себе, до найближчого і віддаленого соціального середовища, сприяє розвитку їх самосвідомості й самовизначення, а також прагнення до самовдосконалення. Метою предмета є особистісний розвиток учня, формування його соціальної та життєвої компетентностей.[8; 33, с. 204; 38, с. 3 – 4].

5. Компетентнісний підхід у змісті початкової освіти

Компетентнісний підхід визначено базовою ідеєю реформування освіти в країнах Європи і розглядається як ключова ідея неперервної освіти. У процесі модернізації початкової освіти та запровадження в ній компетентнісного підходу відбувається методологічна перебудова навчального процесу на принципах гуманізації і демократизації, спрямування його на особистісний розвиток молодших школярів, формування в них ключових компетентностей.

Компетентнісний підхід в освіті розуміють як спрямованість навчального процесу на формування і розвиток основних

компетентностей особистості. Це вимагає відходу від інформаційної спрямованості навчання і перенесення акценту із засвоєння нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток у школярів здатності самостійно практично діяти, застосовувати індивідуальний досвід та досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях. У структурі навчання посилюється роль і значення освоєння способів діяльності, підвищення їх технологічності, створення умов для соціальної дії, проектної, дослідницької діяльності.

Формування компетентностей учнів, їх здатностей мобілізувати знання у реальній життєвій ситуації – найактуальніша проблема сучасної школи.

Основними *завданнями* початкової освіти в умовах компетентнісного підходу є:

- формування в учнів системи знань, на яких ґрунтується середня базова освіта;
- формування уявлень про цілі та функції навчання;
- прищеплення інтересу до навчання, вироблення позитивних мотивів о здобуття освіти;
- набуття дитиною досвіду самостійної навчальної діяльності під керівництвом вчителя.

Компетентнісно спрямований підхід до середньої освіти – це теоретично обґрунтована система ідей, принципів та пов'язаних з ними способів та форм практичної діяльності загальноосвітнього навчального закладу, яка спрямована на становлення та розвиток життєвої компетентності й компетенцій учня, набуття ним досвіду самостійного і творчого вирішення складних життєвих проблем, набуття та успішне виконання соціальних ролей [12, с. 42 – 43].

Даний підхід ґрунтується на таких положеннях:

1. Освіта – це процес і результат набуття учнем життєвої компетентності, здатностей, компетенцій щодо самостійного і творчого розв’язання проблем у різних сферах діяльності особистості.

2. Школа повинна враховувати динаміку та незворотність суспільних змін, швидкість науково-технічного прогресу.

3. Зміст освіти – дидактично опрацьований, оформлений соціальний досвід вирішення пізнавальних, моральних, світоглядних проблем, питань пов’язаних з конкретними видами діяльності особистості та її життєдіяльністю, життєтворчістю.

4. Компетентнісно спрямована середня освіта передбачає організацію освітнього процесу, за якою створюються умови розвитку життєвої компетентності учнів, формування відповідних здатностей.

5. Оцінювання освітніх результатів повинне базуватися на моніторингу, аналізі рівня розвитку життєвих компетенцій, компетентності, тобто здатності вирішувати адекватні віку життєві завдання, набувати й виконувати соціальні ролі.

Лекція № 5

Реалізація компетентнісного підходу до формування навчальної діяльності

ПЛАН:

1. Поняття модернізації змісту освіти.
2. Компетентнісний підхід у Державному стандарті початкової загальної освіти.
3. Компетентнісний підхід в навчальних програмах для початкової школи.
4. Інноваційні технології у формуванні навчальної діяльності.

Основні теоретичні відомості

1. Поняття модернізації змісту освіти

Сучасна Українська держава потребує модернізації багатьох суспільних інститутів та процесів, насамперед, це стосується школи та освіти. Зокрема, зміст шкільної освіти має бути модернізований так, щоб випускники середньої загальноосвітньої школи могли швидко адаптуватися у самостійному житті, цілеспрямовано використовувати свої знання як для самореалізації в професійному і особистому плані, так і в інтересах суспільства, держави.

Основні напрями процесу модернізації змісту освіти відображені у нормативних документах, які визначають структуру і зміст загальної середньої освіти в Україні, а саме: «Національна доктрина розвитку освіти у XXI ст.» (2002 р.), Концепція загальної середньої освіти в Україні (12-річна школа) (2001 р.), Закон України «Про загальну середню освіту» (1999 р.) тощо. Відповідно до напрямків та динаміки реформування загальної середньої освіти Проектом МОН України «Рівний доступ до якісної освіти» (2007 р.) визначено «вдосконалення навчального процесу», як один із ключових пунктів модернізації освіти. Ним передбачено модернізацію змісту та методів навчання; моніторинг якості освіти; поширення сучасних засобів навчання; підтримку інноваційної освітньої діяльності навчальних закладів.

Слово «модернізація» (*від фр. – оновлення*) означає оновлення, удосконалення, надання будь-чому сучасного вигляду, переробка відповідно до сучасних вимог. *Модернізація шкільної освіти* передбачає оновлення традицій, аналіз здобутків державних реформ, інноваційні ідеї та досвід сучасних педагогів-практиків.

Модернізація освіти відбувається на рівні:

1) змісту, реалізованого в державному стандарті початкової загальної, базової і повної загальної середньої освіти, навчальних планах і програмах, підручниках і посібниках з навчальних предметів;

2) методів (навчальні проекти, програми виховання, педагогічні технології, методики навчання та виховної роботи);

3) навчальної діяльності учнів (ключові компетентності як результат цілеспрямованого формування повноцінної навчальної діяльності молодших школярів).

У структурі загальної середньої освіти особливе місце належить початковій школі, яка на етапі модернізації змісту освіти ставить перед собою завдання створити умови для здійснення особистісно-орієнтованого навчання; забезпечити реалізацію компетентнісного підходу у змісті освіти, максимально розвивати самодостатність особистості та формувати в неї універсальні компетенції [32].

2. Компетентнісний підхід у Державному стандарті початкової загальної освіти

Необхідність удосконалити Базовий навчальний план початкової загальної освіти, спричинена зміною результатів знань молодших школярів. Як результат, 20 квітня 2011 р. Урядом прийнято Постанову про затвердження нового Державного стандарту початкової середньої освіти, розробка нової редакції якого увібрала в себе зарубіжний досвід та врахувала кращі традиції вітчизняної освіти.

Новим Державним стандартом забезпечується наступність змісту дошкільної та початкової загальної освіти, в навчально-виховний процес початкових класів впроваджується особистісно-орієнтований підхід. Також, передбачено формування ключових компетентностей учнів початкових класів, таких як: загальнокультурна, громадянська, здоров'язбережувальна та інформаційно-комунікаційна. Новий

Державний стандарт початкової загальної освіти зорієнтований на соціалізацію особистості молодшого школяра. Цей документ дав можливість початковій освіті відповідати кращим європейським традиціям, піднятися на якісно новий рівень підготовки школярів.

Основне завдання початкової школи – формування в учнів «уміння вчитися». Тільки сформованість всіх компонентів навчальної діяльності та самостійне її виконання може бути запорукою того, що навчання виконає свою функцію як провідної діяльності.

На думку дослідників, повноцінна навчальна діяльність включає такі уміння:

- виділяти і утримувати навчальну задачу;
- самостійно знаходити і засвоювати загальні способи вирішення завдань;
- адекватно оцінювати і контролювати себе і свою діяльність;
- володіти рефлексією і саморегуляцією діяльності;
- використовувати закони логічного мислення;
- володіти і користуватися різними формами узагальнення, в тому числі теоретичними;
- вміти брати участь в колективно розподілених видах діяльності;
- мати високий рівень самостійної творчої активності.

В практиці роботи загальноосвітньої школи перехід до компетентнісного підходу означає орієнтацію на результат освіти в діяльнісному вимірі, тобто на забезпечення випускника школи такою базою знань, аби він міг стати конкурентоспроможною особистістю на ринку праці. Удосконалення ж навчального процесу, яке полягає в орієнтації на компетентнісний підхід, має навчити учнів застосовувати набуті знання у різних навчальних і життєвих ситуаціях [8; 10, с. 5 – 6].

3. Компетентнісний підхід в навчальних програмах

для початкової школи

На виконання Державного стандарту початкової загальної освіти розроблено нові навчальні програми (2011 р.), побудовані на засадах особистісно зорієнтованої освіти, системного та компетентнісного підходах.

Структура змісту початкової освіти охоплює різні рівні знань про навколишній світ, способи пізнавальної і практичної діяльності, знання про людину, природу і суспільство; способи навчальної діяльності (уміння і навички); досвід творчої діяльності; цінності. Навчальною програмою з кожного предмета визначено державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, що враховують зміст і структуру предметних компетентностей. Автори програми зазначають, що у початкових класах навчальна діяльність уперше стає об'єктом спеціального формування, тому ключова компетентність уміння вчитися набуває пріоритетного значення. Ядром цієї компетентності у початкових класах є оволодіння молодшими школярами загальнонавчальними вміннями і навичками, обсяг та вимоги до формування яких визначені навчальною програмою по кожному класу окремо. Традиційно, до складу загальнонавчальних умінь і навичок входять: навчально-організаційні, загальнонавчальні, загальнопізнавальні, контрольні-оцінні [33, с. 5 – 7].

Кожна освітня галузь містить діяльну лінію, яка спрямована на формування в молодших школярів уміння вчитися, яке дає їм змогу організувати та контролювати свою навчальну діяльність, що забезпечується послідовною мотивацією навчання, здатністю докладати власних зусиль для досягнення результату, виконувати мисленнєві операції і практичні дії, володіти вміннями і навичками самоконтролю та самооцінки. Тож, як бачимо, нова навчальна програма ще більше спрямована саме на формування повноцінної навчальної діяльності

молодшого школяра, аби забезпечити його становлення як компетентного громадянина своєї країни. Адже від того, на якому рівні у дитини сформована навчальна діяльність залежить уся подальша діяльність, яка пов'язана з самоосвітою, саморозвитком та самовдосконаленням [там само, с. 11].

4. Інноваційні технології у формуванні навчальної діяльності

Компетентісно орієнтований (компетентнісний) підхід дослідники вважають ключовою інноваційною ідеєю сучасної освіти. Для конструювання мети і змісту освіти у формі стандартів, програм і підручників сьогодні вирішальною ідеєю є розуміння компетентності (компетенції) як спроби специфічного укрупнення і конфігурації одиниць запланованих результатів навчального процесу [8, с. 71].

У початковій школі інноваційність у змісті освіти реалізується через застосування різноманітних елементів освітніх інноваційних технологій та методик: прийоми коментування, прийоми рефлексивної діяльності, проблемне навчання, пошукові методи, диференційоване різнорівневе навчання, інтерактивні методи навчання, інтегроване навчання.

Серед найпоширеніших педагогічних технологій, що використовуються в початковій школі виділяють: технологію проблемного навчання, ігрові технології навчання, технологію особистісно-орієнтованого навчання, технологія інтегрованого навчання, технологію розвивального навчання, технологію програмованого навчання, технологію комп'ютерного навчання, технологію інтерактивного навчання, проектну технологію, та ін. [11].
Всі ці технології сприяють формуванню повноцінної навчальної діяльності у молодших школярів.

Інтерактивна модель навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Основна суть організації даного типу навчання полягає у тому, що учні постійно активно взаємодіють один з одним, відбувається само- та взаємонавчання, створюються умови для формування рефлексії. Залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів, дослідники виділяють чотири групи інтерактивних технологій:

Технології кооперативного навчання:

- робота в парах (сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, критично мислити, формує вміння переконувати й вести дискусію);

- ротаційні трійки (сприяє активному, ґрунтовному аналізу та обговоренню нового матеріалу з метою його осмислення, закріплення та засвоєння).

Технології колективно-групового навчання:

- обговорення проблеми в загальному колі (мотивація пізнавальної діяльності, актуалізація опорних знань тощо);

- мозковий штурм (зібрати якомога більше ідей щодо проблеми за максимально короткий проміжок часу);

- навчаючись – учусь (підвищує інтерес до навчання, дає можливість передавати свої знання однокласникам);

- вирішення проблем (етапи вирішення проблеми: з'ясувати суть проблеми; з'ясувати її важливість; обміркувати всі можливі варіанти вирішення; Проаналізувати можливі наслідки кожного варіанта; вибрати можливий варіант вирішення; спробувати інший варіант, якщо перший невдалий).

Технологія розвивального навчання своїм корінням сягає 50-х років ХХ ст. Наприкінці 1958 р. дослідником Д. Б. Ельконіним висунуто загальну гіпотезу будови навчальної діяльності та її значення в психічному розвитку дитини. У 1959 р. колектив вчених-психологів під керівництвом Д. Б. Ельконіна й В. В. Давидова розпочав багаторічний експеримент, спрямований на докорінну перебудову змісту й методів початкового навчання. Вони довели, що можливості молодших школярів недооцінювалися і не використовувалися повною мірою, а, отже, не відбувалося повноцінного розвитку мислення і свідомості дітей і були знайдені підстави для побудови навчання нового типу.

У середині 70-х рр. ХХ ст. Міністерством освіти СРСР В. В. Давидову запропоновано розробити систему початкового навчання яка б відповідала новій теоретичній концепції. А вже на початку 80-х рр. були створені перші варіанти підручників російської мови, розроблений курс математики які відповідали вимогам розвивального навчання. З 1988 р. розпочалися дослідження можливостей і умов для оволодіння системою розвивального навчання у масовій загальноосвітній школі, а вже з 1990 р. сотні шкіл з різних регіонів України, Росії, Казахстану, Прибалтики працювали за програмами розвивального навчання.

Метод розвивального навчання – організація спільної навчальної діяльності молодших школярів і, насамперед, організація розв'язання ними навчальних задач. Відмінними особливостями даної технології є:

1. Пріоритет предметних (спершу навіть «ручних») дій учнів, адже учні (особливо в 1 – 2-х класах) все роблять самі, власними руками. Дитина йде від практичних дій, набуває уміння діяти, на яке потім накладається знання як підстава цього уміння. По-друге, спочатку дитина виконує завдання, а потім «вчить» інших діяти так, як уміє сама, тобто пояснює, як потрібно діяти.

2. Орієнтація на спосіб отримання результату.

3. Навчальні діалоги, полілоги. Організована дискусія в розвивальному навчанні спрямована на змістовне розв'язання суперечностей, які лежать в основі тих чи інших понять. Обов'язковими варіантами дискусії є мікродискусії в малих групах дітей, яким для виконання спільного завдання необхідно домовитися про спільний спосіб дії, узгодити власні точки.

4. Моделювання (предметне, графічне, знакове). Від предметної дії учень переходить (через копіюючий малюнок і предметну модель) до графічної моделі (схеми), а від неї – до знакової і буквеної (формули), а пізніше – до словесної (правил і визначень).

5. Формування навичок відбувається шляхом переходу від умінь до знань як підстави умінь, а від них до навичок (тобто скорочено УЗН, на відміну від ЗУНів). Такий шлях відповідає дитячій логіці й дає змогу формувати якісно інші знання та навички: усвідомлені й гнучкі.

6. Безоцінність навчання. Пріоритет навчання самоконтролю та самооцінювання.

7. Використання завдань з «пастками».

8. Ведення «Довідника помилок» і особлива робота з помилками формує в учнів дію контролю. Здатність до самоперевірки дає можливість учням успішно опанувати математичний матеріал, формувати усвідомлені навички [56].

Педагогами-практиками встановлено, що найбільш ефективними для формування різних груп компетентностей учнів є інтерактивні, ігрові, проблемні та проектні методи навчання.

Порівняємо пояснювально-ілюстративний та діяльнісний методи.

Пояснювально-ілюстративний метод	Діяльнісний метод
повідомлення тими й мети уроку; актуалізація знань;	Постановка навчальної задачі; відкриття дитиною нових знань;

пояснення нового матеріалу; закріплення; контроль.	первинне закріплення з коментуванням; самостійна робота з перевіркою в класі; розв'язання тренувальних вправ та вправ на повторення; контроль.
--	--

При цьому співставленні чітко, видно особливість діяльнісного методу – діти самостійно «відкривають» нові поняття в процесі самостійної навчально-дослідницької діяльності. Учитель лише спрямовує цю діяльність і підводить підсумок, дає точне формулювання встановлених алгоритмів дії та знайомить із загальноприйнятою системою позначення тощо.

Метод проектів дозволяє організувати навчання так, щоб розумова діяльність учнів була організована через постановку проблеми. В результаті чого б розвивалися їх комунікативні здібності та навички творчого підходу до результатів власної роботи. Звичайно, запровадження методу проектів у початковій школі відбувається поступово. Спочатку застосовують систему проектних завдань, які готують молодших школярів до повноцінної проектної діяльності в середній і старшій школі.

Створення необхідних і повноцінних умов для особистісного розвитку кожної дитини завжди було основним завданням початкової школи. Проектний метод дозволяє організувати навчальну діяльність учнів не тільки на основі здобутих знань, а й розвинути такі риси характеру як: самостійність, допитливість, наполегливість тощо. В процесі групових взаємодій розвиваються соціальні навички, учні набувають досвіду навчально-дослідницької діяльності. Формується креативність мислення, інтелектуальні здібності, інформаційні та комунікативні навички.

Метод рефлексії (за Л. Г. Петерсон) – найефективніший шлях здійснення навчальної діяльності, з метою подолання труднощів (навчальних задач) з метою оволодіння новими знаннями та способами дій. Російські дослідники пропонують застосовувати метод рефлексії для формування повноцінної діяльності молодших школярів.

В процесі взаємодії вчителя та учня виникло два типи діяльності:

- діяльність навчання (навчальна діяльність) – діяльність учня, суть якої полягає у розвитку власних здібностей, необхідних для освоєння культурних цінностей суспільства;

- діяльність наuczіння – діяльність вчителя, яка полягає у вдосконаленні навчальних засобів, необхідних для зняття ускладнень з учня в процесі навчання [37, с. 14].

Навчальна діяльність – діяльність учня, пов'язана, з одного боку, з освоєнням культурних цінностей суспільства, а з іншого – з формуванням здібностей до саморозвитку та рефлексії, які забезпечують адекватне самовизначення та успішну самореалізацію людини в житті. Уміти вчитися – уміти виконувати та рефлексувати навчальну діяльність. Уміти вчитися – норма навчальної діяльності.

Вихідним матеріалом навчальної діяльності на кожному етапі є наявні знання, вміння й навички учнів, а результатом – нові знання, уміння та сформовані здібності до адекватного перебування в усіх типах середовища [там само, с. 17]. Дослідниця Л. Г. Петерсон пропонує таку послідовність навчальної роботи:

- 1) сфокусуватися на труднощі, яка виникла;
- 2) проаналізувати шлях виконаних дій і знайти етап на якому виникла трудність (дослідження (Д));
- 3) зрозуміти причину її виникнення (критика (К));
- 4) поставити перед собою мету, яка передбачає вирішення труднощі вибрати підходящий спосіб дії та розробити проект (П);
- 5) реалізувати створений проект;

6) виконати дії самоконтролю – порівняти результати з поставленою метою;

7) виконати дії самооцінки – визначити, чи досягнута поставлена мета і в якій мірі.

Схематично «метод рефлексії» можна представити так:

Самовизначення	Пробна дія	Ускладнення			Реалізація проекту	Самоконтроль	Самооцінка
		Д	К	П			
		Рефлексія					
КРОК 1					КРОК 2		

На основі результатів методологічних досліджень, проведених Л. Г. Петерсон, Г. П. Щедровицьким, О. С. Анісімовим, Ю. В. Громко та ін., а в структурі навчальної діяльності умовно можна передбачити два кроки: 1 крок, спрямований на встановлення того, чого треба навчитися; 2 крок, спрямований на самостійне розв'язання проблеми (самому знайти необхідні знання та вміння).

Щоб навчити дітей вчитися, принципово важливо побудувати структуру навчальної діяльності, яка б відповідала загальним культурним засобам і способам саморозвитку та самовдосконалення.

Практичне заняття № 1
Сутність і структура навчальної діяльності
молодших школярів

План:

1. Проблема формування навчальної діяльності учнів початкових класів (історичний аспект).
2. Навчальна діяльність як провідна для молодшого школяра.
3. Сутність і структурні компоненти навчальної діяльності.
4. Молодший школяр як суб'єкт навчальної діяльності.

Практичне завдання:

- Проаналізувати зміст шкільних підручників з різних навчальних предметів, з точки зору прийомів формування компонентів навчальної діяльності.

- Підібрати розробки конспектів уроків, в яких би чітко прослідковувалась робота вчителя, спрямована на формування повноцінної навчальної діяльності чи її структурних компонентів.

Література:

1. Бабанский Ю. К. Рациональная организация учебной деятельности / Ю. К. Бабанский. – М.: Знание, 1981. – 95 с.
2. Давыдов В. В. Развитие психики школьников в процессе учебной деятельности: Сб. научн. тр. / АПН СССР, НИИ общ.пед. и псих. – М.: АПН СССР, 1983. – 154 с.
3. Кабанова-Меллер Е. Н. Учебная деятельность и развивающее обучение / Е. Н. Кабанова-Меллер. – М.: Знание, 1981. – 96 с.

4. Педагогическоенаследие (текст) Я. А. Коменский, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И. Песталоцци. / Сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. – М.: Педагогика, 1987. – 412 с.

5. Формирование младшего школьника как субъекта учебной деятельности: Межвуз. сб. научн. тр. / Ленинград.гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена / Л. А. Матвеева. – Л.: ЛГПИ, 1990. – 145 с.

Практичне заняття № 2
Загальнонавчальні уміння і навички
як операційний компонент навчальної діяльності
молодших школярів

План:

1. Поняття та класифікації загальнонавчальних умінь і навичок.
2. Коротка характеристика основних груп загальнонавчальних умінь і навичок молодших школярів.
3. Роль загальнонавчальних умінь і навичок у процесі формування навчальної діяльності.
4. Особливості формування загальнонавчальних умінь і навичок у молодшому шкільному віці.

Практичне завдання:

- Охарактеризувати групи загальнонавчальних умінь і навичок та визначити які з них забезпечують формування структурних компонентів навчальної діяльності.

- Зробити порівняльний аналіз динаміки формування загальнонавчальних умінь і навичок учнів 1 – 4 класів (за навчальними програмами для початкової школи).

- Навести конкретні приклади прийомів формування загальнонавчальних умінь і навичок (картотека прийомів, яка містить не менше 5 прийомів на кожену групу ЗНУН).

Література:

1. Асмолов А. Г. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе / А. Г. Асмолов. – С. 26 – 27, 90 – 127.

2. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1 – 4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2011. – 392 с.

3. Ременко Т. З. Формирование у учащихся общеучебных учений и навыков: условия успеха / Реализация школьной реформы: поиски и проблемы / Сост. О. Е. Лебедев. – Кишинев: Лумина, 1989. – 135 с.

4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти / О. Я. Савченко / Підруч. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.

5. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності: Навчальний посібник для молодших школярів / О. Я. Савченко; Міжнародний фонд «Відродження»; Програма «Трансформація гуманітарної освіти в Україні». – К.: Освіта, 1995. – 159 с.

6. Савченко О. Я. Уміє вчитися: Навчальний посібник для молодших школярів / О. Я. Савченко; Міжнародний фонд «Відродження»; Програма «Трансформація гуманітарної освіти в Україні». – К.: Освіта, 1996. – 192 с.

Практичне заняття № 3

Різноманітні підходи до формування навчальної діяльності учнів початкової школи

План:

1. Знаннєвий підхід.
2. Діяльнісний підхід.

3. Особистісно-орієнтований та особистісно-діяльнісний підходи.
4. Суб'єктно-діяльнісний підхід.
5. Рефлексивно-діяльнісний підхід.

Практичне завдання:

- Розробити «картки-смайли», які відображають структурну послідовність формування навчальної діяльності (за методикою Л. Г. Петерсон).

- Розробити конспект уроку, в якому показати етапи вирішення навчальної задачі, з метою формування повноцінної навчальної діяльності.

Література:

1. Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О. Проектне бачення компетентісно спрямованої 12-річної середньої школи. – К., 2005. –
2. Петерсон Л. Г. Что значит «уметь учиться» / Л. Г. Петерсон, М. А. Кубышева, С. Е. Мазурин, И. В. Зайцева. – М.: АПК и ППРО, УМЦ Ц «Школа 2000...», 2008. – 80 с.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти / О. Я. Савченко / Підруч. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.
4. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. – Київ, Магістр-S, 1997. – 256 с.

Практичне заняття № 4

Компетентісний підхід до формування навчальної діяльності молодших школярів

План:

1. Сутність компетентісного підходу, його значення на сучасному етапі розвитку початкової освіти.

2. Ключові компетентності як результат початкової освіти.
3. Компетентність «уміння вчитися» як провідна компетентність початкової освіти.
4. Предметні компетентності в змісті початкової освіти.
5. Компетентнісний підхід у змісті початкової освіти.

Практичне завдання:

- Підготувати повідомлення про реалізацію компетентнісного підходу в країнах Європи.

- Зробити порівняльний аналіз знанневого та компетентнісного підходів (за О. Я. Савченко).

- Проаналізувати презентацію О. Я. Савченко «Внесок навчальних предметів у результати початкової освіти в контексті компетентнісного підходу».

- Зробити конспект-компакт посібника: Бардин К. В. Как научить детей учиться. Учебная деятельность, ее формирование и возможные нарушения. (Родителям о детях). – Мн.: «Нар. Асвета», 1973. – 144 с.

Література:

1. Байбара Т. Компетентнісний підхід у початковій ланці освіти / Байбара Т. // Початкова школа. – 2010. – № 8. – с. 46 – 50.
2. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результаті початкової освіти / Бібік Н. // Початкова школа. – 2010. – № 9. – с. 1 – 4.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти / [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.mon.gov.ua/>
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1 – 4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2011. – 392 с.

5. Савченко О. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти / О. Я. Савченко // Рідна школа. – 2011. – № 8 – 9. – С. 4 – 8.

6. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації змісту початкової освіти / О. Я. Савченко // Наука і освіта. Серія: Педагогіка. – 2011. – № 4. – С. 13 – 17.

Практичне заняття № 5

Реалізація компетентнісного підходу до формування навчальної діяльності в оновленому змісті початкової освіти

План:

1. Поняття модернізації змісту освіти.
2. Компетентнісний підхід у Державному стандарті початкової загальної освіти.
3. Компетентнісний підхід в навчальних програмах для початкової школи.
4. Інноваційні технології у формуванні навчальної діяльності.

Практичне завдання:

- Зробити порівняльний аналіз навчальних програм початкової школи за 2003 та 2012 н. р.

- Розглянути зміст діяльнісної лінії з кожного навчального предмета, та прослідкувати динаміку формування уміння вчитися з 1 до 4 класу (за новими навчальними програмами).

- Навести прийоми формування окремих компонентів навчальної діяльності у молодших школярів (не менше 5 з кожного компонента).

Література:

1. Как научить ребенка учиться: беседы с родителями, советы школьного психолога / Н. С. Мозговая, М. В. Головач и др. – Волгоград: Учитель. – 2007. – 98 с.
2. Кодлюк Я. П. Работа з підручником на уроках у початковій школі: Посібник для вчителя початкової школи / Я. П. Кодлюк, О. Я. Янченко / За ред. О. Я. Савченко. – К.: Наш час, 2009. – 104 с.
3. Савченко О. Я. Уміння вчитись як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. Ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 33 – 44.
4. Савченко О. Я. Барвистий клубок: Дивись, міркуй, відповідай: Навчання і розваги / О. Я. Савченко. – К.: Бліц, 1995. – 112 с.
5. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності: Навчальний посібник для молодших школярів / О. Я. Савченко; Міжнародний фонд «Відродження»; Програма «Трансформація гуманітарної освіти в Україні». – К.: Освіта, 1995. – 159 с.
6. Савченко О. Я. Умій вчитися: Навчальний посібник для молодших школярів / О. Я. Савченко; Міжнародний фонд «Відродження»; Програма «Трансформація гуманітарної освіти в Україні». – К.: Освіта, 1996. – 192 с.
7. Чутко Н. Я. Формирование учебной деятельности в начальной школе: кн. для учителя / Н. Я. Чутко. – М.: Просвещение, 2007. – 96 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Аналіз – навчальна дія, яка полягає у розчленуванні предмету пізнання, абстрагуванні його окремих сторін.

Виховання – це система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвинутої особистості.

Державний стандарт загальної середньої освіти – це зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової і повної загальної середньої освіти та гарантії держави у її досягненні.

Державний стандарт початкової загальної освіти – визначає зміст початкової загальної освіти, який ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, системності, світському характеру освіти, інтегративності, єдності навчання й виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Державні стандарти України – стандарти, розроблені відповідно до чинного законодавства України, що встановлюють для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості, розроблені на основі консенсусу та затверджені уповноваженим органом.

Дія – це активна, свідома поведінка суб'єкта.

Діяльнісний підхід – переорієнтація навчання з традиційного засвоєння і запам'ятовування готових форм знань на процес їх отримання і функціонування; формування основних видів діяльності.

Діяльність – це процес взаємодії людини з довкіллям, завдяки чому вона досягає свідомо поставленої мети, яка виникла внаслідок появи потреби.

Життєва компетентність – свідоме і несвідоме ставлення до виконання особистістю її життєвих і соціальних ролей, вона пов'язана з самовдосконаленням людини.

Життєві навички – це здатність до адаптивної та позитивної поведінки, яка дає можливість індивідуумам ефективно вирішувати проблеми та долати повсякденні труднощі.

Загальнонавчальні вміння й навички – дозволяють школяреві організувати співпрацю зі старшими та однолітками, досягати з ними взаєморозуміння, організувати спільну діяльність з різними людьми.

Загальнонавчальні вміння – це універсальні для багатьох шкільних предметів способи одержання і застосування знань.

Загальнопізнавальні вміння і навички – представляють різні сторони життєдіяльності дитини: пізнавальну, практичну, комунікативну (соціальну). Загальнопізнавальні вміння та навички забезпечують чітку структуру змісту процесу постановки та вирішення навчальних завдань.

Загальнопредметна компетентність – здатність особи удосконалювати, розширювати та застосовувати певні знання, вміння й навички упродовж вивчення того чи іншого предмета/освітньої галузі у всіх класах середньої школи.

Задача – проблемна ситуація з явно заданою метою, яку необхідно досягти.

Зміст освіти – сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, поглядів і переконань, а також певний рівень розвитку пізнавальних сил і практичної підготовки, що досягається в результаті навчально-виховної роботи. Він зорієнтований головним чином на

знання як відображення духовного багатства людства, накопиченого протягом історичного розвитку.

Знаннєвий підхід – за основу змісту освіти взято наукові знання. При такому підході в центрі уваги знаходяться знання як духовне багатство людства, накопичене в процесі пошуків та історичного досвіду.

Знання – форма існування і систематизації результатів пізнавальної діяльності людини.

Інтерактивна модель навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність.

Ключова компетентність – спеціально структурований комплекс якостей особистості, що дає можливість ефективно брати участь у різних життєвих сферах діяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів.

Ключова компетенція – об’єктивна категорія, що фіксує суспільно визначений комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосувати в широкій сфері діяльності людини.

Компетентнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно-підпорядковані компетентності учнів.

Компетентнісний підхід в освіті – спрямованість навчального процесу на формування і розвиток основних компетентностей особистості.

Компетентність¹ – коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід.

Компетентність² – набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці.

Компетенція¹ – здатність успішно діяти на основі практичного досвіду, умінь та знань при вирішенні поставлених завдань.

Компетенція² – суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини.

Концепція – система поглядів на ті чи інші явища, процеси; спосіб розуміння, трактування певних явищ, подій; ідея певної теорії.

Культурологічна концепція – певна система поглядів, а також спосіб розгляду і пояснення культури як специфічного феномену або будь-якого культурного явища чи процесу.

Людська діяльність – процес активної взаємодії суб'єкта з об'єктом, під час якого суб'єкт задовольняє будь-які свої потреби, досягає мети.

Метод розвивального навчання – організація спільної навчальної діяльності молодших школярів і, насамперед, організація розв'язання ними навчальних задач.

Мислення – це процес опосередкованого й узагальненого відображення у мозку людини предметів об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях.

Міжпредметні компетентності – це здатність учня застосувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей.

Модернізація – оновлення об'єкта, приведення його у відповідність з новими вимогами і нормами, технічними умовами, показниками якості. Модернізація – це зміна у відповідності з потребами та вимогами сучасності.

Модернізація шкільної освіти – оновлення традицій, аналіз здобутків державних реформ, інноваційні ідеї та досвід сучасних педагогів-практиків.

Мотив – внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до дії.

Мотивація – спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби.

Навичка – психічне новоутворення, підконтрольне свідомості і вироблене шляхом вправ, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, з належною точністю і швидкістю, без зайвих витрат фізичної та нервово-психологічної енергії.

Навчальна діяльність – це діяльність, спрямована на здобуття знань про оточуючий світ, на оволодіння новими вміннями й навичками. Для дитини – це діяльність, яка сприяє її саморозвитку й самовдосконаленню.

Навчальна задача – це система завдань спрямованих на засвоєння учнем найбільш загальних способів дій, а також на удосконалення і розвиток самого учня.

Навчальна мотивація – це процес, який активує, спрямовує і підтримує зусилля, направлені на виконання навчальної діяльності. Це складна, комплексна система, утворена мотивами, цілями, реакціями на невдачу, наполегливістю і установками учня.

Навчальна програма¹ – нормативний документ, яким для кожного класу конкретизовано визначені Державним стандартом загальної середньої освіти результати навчання, відповідно до освітньої галузі або її складової; деталізовано зміст навчального матеріалу, у результаті засвоєння якого досягаються відповідні результати, а також рекомендації щодо виявлення та оцінювання результатів навчання.

Навчальна програма² – створений в рамках системи навчання документ, що визначає зміст і обсяг знань, умінь і навичок, які є обов’язковими для засвоєння з тієї чи іншої навчальної дисципліни, розподілені за темами, розділами і періодами навчання.

Навчальні дії¹ – основний структурний компонент навчальної діяльності. Це дії, під час виконання яких відбувається розв’язування навчальних завдань.

Навчальні дії² – спосіб відкриття певних закономірностей, встановлення взаємозв’язку особливих і одиничних явищ.

Навчальні дії³ – це предметні дії, спрямовані на пошук і виділення спільних способів вирішення якогось класу завдань.

Навчально-дослідна діяльність – процес спільної діяльності учня та педагога, спрямованої на встановлення сутності досліджуваних явищ і процесів, з відкриття, фіксації, систематизації суб’єктивно і об’єктивно нових знань, пошуку закономірностей, опису, поясненню, проектуванню.

Навчально-організаційні уміння та навички забезпечують планування, організацію, контроль, регулювання й аналіз власної навчальної діяльності учнів.

Навчання – це організована, двостороння діяльність, спрямована на максимальне засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу й подальше застосування отриманих знань, умінь та навичок на практиці.

Освіта – цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь, або їх вдосконалення.

Особистісно-діяльнісний підхід – передбачає організацію предметно-практичної діяльності. Суб’єктно-орієнтована організація й управління навчальною діяльністю учня при вирішенні ним спеціально підібраних педагогом навчальних завдань різної складності, спрямованих на його розвиток як особистості.

Особистісно-орієнтований підхід – найважливіший принцип психолого-педагогічної науки, що передбачає створення навчально-виховного середовища та врахування своєрідності й індивідуальності особистості у розвитку та саморозвитку.

Особистість – поняття, вироблене для відображення соціальної природи людини, розгляду її як суб'єкта соціокультурного життя, визначення її як носія індивідуального початку, саморозкриття в контекстах соціальних відносин, спілкування і предметної діяльності.

Оцінка – чисельно виражена думка викладача про знання учня або виконану ним роботу.

Підхід – категорія, яка включає в себе поняття «стратегія» навчання. Це основна системоутворююча категорія, яка визначає вибір та процесуальну закономірність компонентів системи навчання.

Пізнавальна діяльність – це активне вивчення людиною навколишньої дійсності, в процесі якого індивід здобуває знання, пізнає закони існування навколишнього світу і вчиться не тільки взаємодіяти з ним, але й цілеспрямовано впливати на нього.

Пізнавальні мотиви – мотиви, які полягають в орієнтації школярів на оволодіння новими знаннями.

Пізнання – вища форма відображення об'єктивної дійсності, процес вироблення дієвих знань.

Повноцінна навчальна діяльність – це єдність і взаємопроникність усіх компонентів навчальної діяльності (мотиви, навчальні задачі; навчальні дії; контроль та оцінка).

Предметна (галузєва) компетентність – освоєний учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної з набуттям нового знання, його перетворенням і застосуванням.

Предметна компетенція – сукупність знань, умінь та характерних рис у межах змісту конкретного предмета, необхідних для виконання учнями певних дій з метою розв’язання навчальних проблем, задач, ситуацій.

Прийом – послідовність дій або операцій, яка може бути представлена у вигляді правила, інструкції, розпорядження тощо.

Прийом навчальної діяльності – найбільш раціональна сукупність дій та операцій, виконаних у певному порядку, з метою вирішення навчальних завдань в процесі навчальної діяльності.

Психологічні новоутворення – це психічні та соціальні зміни, які вперше виникають на певному віковому етапі, визначають свідомість людини, її ставлення до середовища, її внутрішнє і зовнішнє життя, перебудовують весь хід її психічного розвитку.

Рефлексивно-діяльнісний підхід – формування й розвиток рефлексії у дітей під час виконання дій контролю й оцінювання власної навчальної діяльності.

Рефлексія – повернення назад, тобто здатність людини неодноразово звертатися до початку своїх дій, думок, уміння зайняти позицію стороннього спостерігача, розмірковувати над тим, що ти робиш, як пізнаєш, у тому числі і самого себе.

Реформа – це переналаштування, переорганізація.

Реформування освіти – це внесення змін у нормативно-правові акти у сфері освіти, які викликають відповідні зміни в структурі та здійснюваній діяльності в сфері освіти.

Розвивальне навчання – це особливе навчання, в основу якого покладено закономірності розумового розвитку, воно прямо орієнтоване на розвиток учня.

Розвиток – процес, спрямований на зміну матеріальних і духовних об’єктів з метою їх удосконалення.

Розвиток особистості – це безперервний процес, що виявляється у кількісних і якісних змінах людської істоти.

Розгорнута навчальна діяльність – передбачає повноцінне і правильне виконання школярами дій та операцій, за допомогою яких успішно вирішуються навчальні задачі.

Самоконтроль – це свідоме регулювання і планування діяльності на основі аналізу змін, що відбуваються в предметі праці, що дозволяє досягти поставленої мети.

Самоосвіта – самостійний спосіб отримання знань в певній галузі науки, мистецтва, техніки, політичного життя, культури, ремесла.

Самооцінка – оцінка себе, своєї діяльності, свого становища в певній групі, організації та в колі друзів, а також ставлення до оточуючих. Не менш важливим є критичне ставлення до своїх здібностей та можливостей.

Самоперевірка – перевірка самого себе, своїх знань, результатів своєї роботи.

Синтез – процес з'єднання або об'єднання раніше розрізнених речей або понять в ціле або набір.

Спосіб навчальної діяльності – особистісне новоутворення, в якому поєднані мотиваційний, емоційний та операційний компоненти, що відображає особистий досвід учня та його власний потенціал.

Спостереження – специфічно людський метод пізнання об'єктивної дійсності.

Суб'єктно-діяльнісний підхід – дозволяє спрямувати вчителя, і сам навчальний процес до особистості школяра, створити сприятливі умови для розвитку й розкриття здібностей того, хто навчається.

Теорія – це вища форма наукового знання, яка дає цілісне уявлення про закономірності та суттєві зв'язки певної сфери дійсності.

Узагальнення – логічна операція, за допомогою якої в результаті виключення видової ознаки виходить інше поняття, більш широкого обсягу, але менш конкретного змісту.

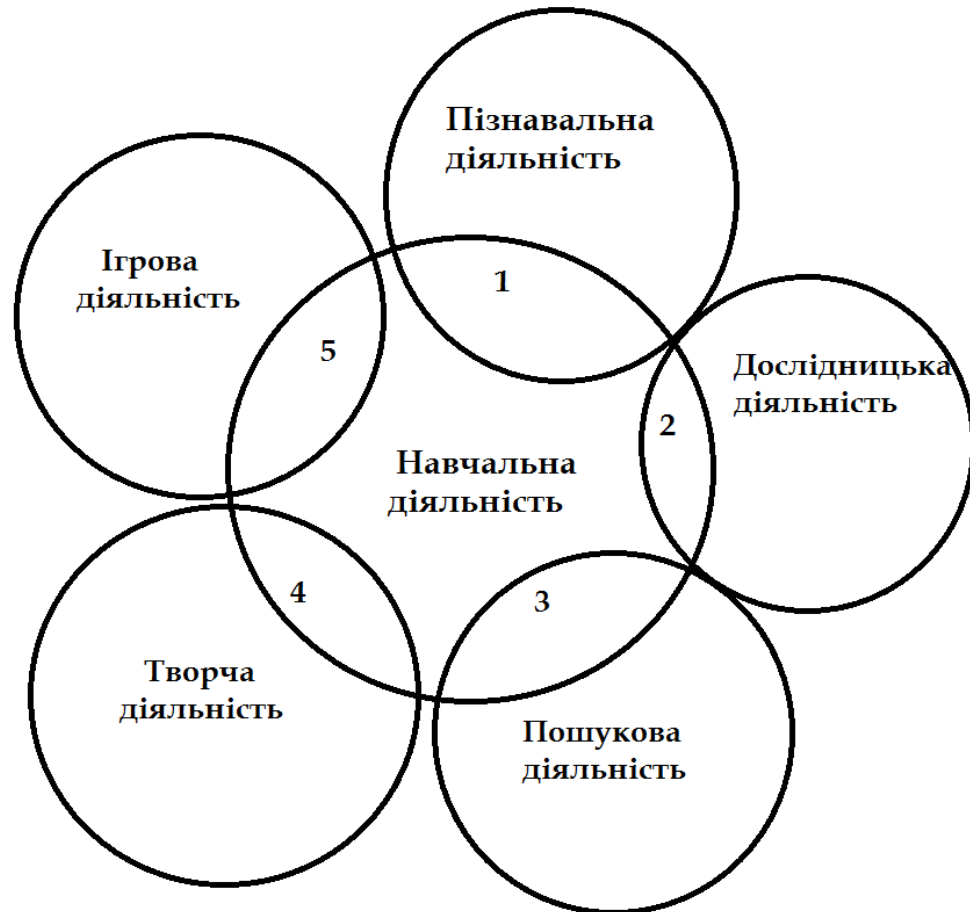
Уміння – здатність належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навиків.

Уміння вчитися – цілісне індивідуальне психологічне утворення, яке має кілька складників та інтегрує психолого-особистісні характеристики учня зі змістовою й процесуальною основою учіння й характеризується розвиненою навчальною діяльністю.

Універсальні навчальні дії – сукупність способів дій учнів (а також навичок навчальної роботи), що забезпечує самостійне засвоєння нових знань, формування умінь, з урахуванням самої організації цього процесу.

Цілеспрямована навчальна діяльність – особлива форма активності дитини, спрямована на зміну самого себе як суб'єкта навчання.

**Навчальна діяльність молодших школярів
у системі інших видів діяльності**

- 1 - навчально-пізнавальна діяльність
- 2 - навчально-дослідницька діяльність
- 3 - навчально-пошукова діяльність
- 4 - навчально-творча діяльність
- 5 - навчально-ігрова діяльність

**Перелік загальнонавчальних умінь і навичок
(за О. Я. Савченко)**

ЗНУН як операційний компонент ПНД	Компоненти ключової компетентності "вміння вчитися"
Навчально-організаційні вміння і навички	<p>Навчально-організаційні вміння і навички: розуміти мету діяльності, визначену вчителем; самостійно або за допомогою учителя визначати мету діяльності й завдання для її досягнення; розуміти цінність часу та вміння його розподіляти, здатність працювати у різному темпі; планувати послідовність виконання завдання; уміння зосереджувати увагу на одному з об'єктів навчальної діяльності; розподіляти увагу між різними об'єктами навчальної діяльності; змінювати алгоритм виконання діяльності; організовувати робоче місце; взаємодіяти у навчальній діяльності; прогнозувати результат діяльності, докладати зусиль для його досягнення.</p>
Загальнопізнавальні, загальномовленнєві вміння і навички	<p>Навчально-інформаційні вміння і навички: швидко актуалізувати й відтворювати потрібну інформацію; складати план, тези виступів, доповідей, статей; знати та застосовувати прийоми швидкого читання; <i>успішно використовувати загальномовленнєві вміння та навички.</i></p> <p>Навчально-інтелектуальні вміння: аналізувати навчальні об'єкти, розрізняти їх суттєві та несуттєві ознаки; визначати й пояснювати сутність поняття; визначати межі дії засвоєних понять, способів; встановлювати та пояснювати причиново-наслідкові зв'язки; доводити та спростовувати судження; вилучати зайве;</p>

	<p>групувати та класифікувати за певними ознаками; брати участь у проектній діяльності.</p>
	<p>Творчі вміння: виявляти пізнавальну трудність і формулювати її як задачу; формулювати пізнавально-проблемні запитання; встановлювати зв'язки між новими та засвоєними знаннями; переносити знання й способи діяльності, життєвий досвід у нову ситуацію; застосовувати аналогію як засіб засвоєння нового; уявляти та прогнозувати; моделювати, комбінувати, доповнювати, перетворювати; знати сутність та вміти використовувати експериментальні вміння; генерувати варіанти розв'язування задачі, проблеми; знаходити до однієї задачі кілька правильних відповідей.</p>
Контрольно-оцінні вміння і навички	<p>Контрольно-оцінні вміння і навички: знати різні способи перевірки та контролю своєї діяльності за планом, за зразком, за аналогією, за відповіддю, за схемою, вміти прогнозувати результат; оцінювати відповідність і ефективність обраних засобів завданням роботи; вдаватись до прийомів повсякденного та поопераційного контролю за ходом виконання навчального завдання; знати способи виправлення помилок.</p>
	<p>Рефлексивно-оцінні вміння й навички: усвідомлювати свої можливості для виконання певної дії; аналізувати і оцінювати власні способи діяльності ("думка над думкою"); уміти оцінювати свої досягнення в різних видах діяльності; ставити нові вимоги щодо удосконалення "сходинок" уміння вчитися (хочу-знаю-працюю самостійно).</p>

ДОДАТОК В

Порівняльний аналіз знаннєвого та компетентнісного підходів (за О. Я. Савченко)

Ознаки порівняння	Знаннєвий підхід	Компетентнісний підхід
Мета	формування всебічно розвиненої, гармонійної особистості	формування компетентної особистості, здатної діяти
Формування змісту	зміст навчання формується «від мети»	зміст навчання формується «від результату»
Позиція вчителя	передає, навчає, формує знання й уміння; переважає відтворення знань, застосування їх за зразком	<i>інтеграція</i> всіх складових навчання: ціннісної, мотиваційної, діяльнісної, знаннєвої; <i>проекування</i> навчальних і життєвих ситуацій для формування предметних і ключових компетентностей
Основні результати	цінності, знання, вміння, навички	Суб'єктність учіння, цінності, знання, вміння, навички, <i>способи діяльності</i> , ставлення